

ACTA

VÁZLAT A NONPROFIT SZFÉRA
STÁTUS-SZABÁLYOZÁSÁRÓL ÉS A KUTATÁS IRÁNYAIRÓL

CSEHI ZOLTÁN
egyetemi docens (PPKE JÁK)

Prof. Rainer W. Walz emlékének ajánlva

*„Világ világa
Virágnak virága”
ÓMS*

Előszó

A jelen dolgozat az ún. nonprofit szervezetek magyar státuszjogát és a kapcsolódó adójogi kérdéseket kívánja felvázolni abból a célból, hogy impulzusokat és ötleteket adjon a kutatás részére. A jogi kultúra átalakítása az utóbbi évtizedben nem csak a gazdaságot, üzleti szféra jogalanyait érintette, hanem a civil szféra, a magán alapokon nyugvó, magánkezdeményezésekből kiinduló önszerveződés alanyait is. Mindazok a kísérletek, amelyek a szocializmus ideje alatt az állam által megtűrt és szigorúan ellenőrzött szféra és a rendszerváltást követő időszak jelenségei között szerves kontinuitást látnak, álláspontom szerint súlyosan tévednek. A szocialista rendszer egyik lényegi jellemzője volt, hogy az egyének szükségleteit az állam határozta meg. Az egyén önálló aktivitására, a társadalmi szerveződés autonóm alapjainak megteremtésére, autonóm módon működő önszerveződésekre nem volt szükség. Ez a kiindulási alap megváltozott, és a jelenlegi napi gyakorlat is azt igazolja, hogy a magánjogi jogalanyok köre cizellálódik, az ember és jogi személy felosztáson túlmenően, a nem jogi személy jogalanyok szélesebb köre jelentkezik. A jogi személyként elismert alanyok közül az elsődlegesen nem a gazdasági életben való részvételt és a napi üzletszerűséget folytató kereskedelmi társaságok uralják ezt a kört, hanem az elsődlegesen nem üzleti tevékenységre alapított jogalanyok. Ezt a tendenciát a magánkezdeményezések természetes erején túlmenően nagyban előmozdítja az is, hogy az állam számos területen nem képes és nem is akar a társadalom alapvető működéséhez szükséges feladatok megoldásában részt venni, amint ezt legújabban az egészségügy és a köz-

oktatás területéről való zűrzavaros visszavonulása bizonyítja. A civil szféra jogi kereteinek megrajzolása során nem feledkezhetünk meg arról a sok évszázados történelmi karitatív tradícióról, amely az elesettek, rászorultak megsegítésében példaként áll előttünk. A modern és posztmodern kor sem volt képes ezen antropológiai sajátosságának a jogi formáját teljesen megsemmisíteni, a szekularizált társadalomban éppen úgy jelen van ez az igény, mint ahogy számos vallásban.

Ez az új jogalanyi kör, amely csak részben kapcsolódik a szekularizált jótékonykodási igényekhez, magában foglalja azt is, hogy bizonyos tevékenységek végzése során nem szükséges nyereséget, anyagi hasznot termelni az adott tevékenység tartós végzéséhez, hanem elegendő a folyamatos működés anyagi feltételeinek a biztosítása. Miért kellene egy óvodának, iskolának vagy szociális otthonnak vagy akár egy kórháznak nyereséget termelnie? A modern technológia és a posztmodern életstílus jellemző folyamatos innovációként aposztrofált környezete befektetéseket, sokszor rendkívül jelentős anyagi befektetéseket igényel. Márpedig komoly befektetések esetén az üzleti szféra filozófiája a befektetés minél korábbi megtérülésének olyan igényét hordozza, amellyel a vázolni kívánt civil szféra jelenleg nem tud még versenyezni, de hamarosan eljön az az időszak, amikor ez a távolság a két szféra között lényegesen kisebb lesz.

I. Bevezetés

A. „nonprofit szervezetek” fogalma

1. Nonprofit

A nonprofit kifejezést széles körben használja a magyar szociológiai- és jogirodalom egyaránt. Noha elsősorban a politikai rendszerváltozás óta nyert e fogalom egyre növekvő mértékben polgárjogot, már a szocialista rendszer összeomlása előtt is rendszeresen használták a szociológusok.¹ Manapság a „nonprofit” terminus már a jogi szövegekben, jogszabályokban is használatos. A 2006. július 1-jétől (és részben 2007. július 1-jétől) hatályos gazdasági társaságokról szóló új törvény (a 2006. évi IV. törvény új Gt.) ismeri a nonprofit gazdasági társaság kifejezést.

A nonprofit szervezetekről szóló első magyar jogszabály az 1997. évi CLVI. törvény (a továbbiakban: Khtv.) még más címet viselt, nevezetesen: törvény a közhasznú szervezetekről. Habár a szóhasználat különböző, a jelentésük tágabb, nem jogi értelemben, egyezőnek is vehető.

Az Oktatási Miniszter rendeletet² adott ki a nonprofit ügyintéző és a nonprofit menedzser szakképesítés szakmai és vizsgakövetelményeinek kiadásáról, ahol szintén

¹ KUTI ÉVA: A nonprofit elméletek tanulságai és a nonprofit gyakorlat lehetőségei Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, XXXVIII/1991, 18–30.; KUTI ÉVA: A nonprofit szervezetek szerepe a kilencvenes évek magyar társadalmában és gazdaságában. *Közgazdasági Szemle*, XLIII/1996, 905–919.; GYÖRFFY GÁBOR: A nonprofit szervezetek szabályozásának nemzetközi gyakorlata. *Jogállam*, 1996/3–4, 5–48.; KUTI ÉVA: *Hívjuk talán nonprofitnak*. Budapest, 1998, 220.

² 7/1998. (III.11.)MüM rendelet

felbukkan a nonprofit kifejezés. A rendelet célja jól kivehetően az, hogy a nonprofit szervezetek napi működéséhez szakképesítést adjon, ennek érdekében specifikus legyen a tanterv.

A Legfőbb Ügyész utasítást adott ki³ a nonprofit szervezetek ügyészségi számítógépes nyilvántartási rendszeréről, ahová a Khtv. szerinti nonprofit szervezetek adatait kell bejelenteni. Noha az utasítás közvetlenül a Khtv.-hez kapcsolódik, az utasítás szóhasználata mégis különbözik a törvény szóhasználatától, a 'nonprofit' kifejezést használja 'közhasnú' helyett.

Mindezek a sporadikus jelenségek azt mutatják, hogy a magyar jogban és jogi irodalomban a „nonprofit” kifejezés előfordul szűkebb, precízebb értelemben, és tágabb értelemben. A nonprofit szervezetek szűkebben értelmezett jogi terminusa olyan szervezeteket jelöl, amelyeket a Khtv. szerint hoztak létre, és be vannak jegyezve a nonprofit szervezetek nyilvántartásába. Tágabb értelemben pedig minden szervezetet felölel a fogalom, kivéve a kormányzati szerveket, helyi önkormányzatokat, egyházakat és a gazdasági társaságokat. Ebben a tágabb értelemben mindazon szervezeteket értjük alatta, amelyeket közcélra hoztak létre, és amelyek nem osztják ki a megtermelt nyereséget, gazdasági hasznot tagjaik részére.

A jogi irodalomban a gazdasági társaságok és nonprofit szervezetek⁴ kifejezés széles körben használatos, ahol is a nonprofit jelenti az alapítványt, az egyesületet, a nonprofit társaságot, és a civil szervezeteket egyaránt.

Az adójog nem ismeri sem nevesítve, sem általánosságban a nonprofit kifejezést és a nonprofit-definíciót, egyes szabályai helyenként visszautalnak a Khtv. szerinti meghatározásra, más szabályok pedig saját definíciót tartalmaznak.

A nonprofit szervezetek speciális számviteli szabályai nem csak a fent megjelölt jogalanyokra koncentrálnak, bár ugyanazok a szabályok érvényesülnek a nonprofit szervezetekre is, mint a lakásszövetkezetekre, a társasházra, ügyvédi irodákra, közjegyzői irodákra, víziközmű társulatokra stb. (Ld. a 224/2000. (XII.19.) sz. Kormányrendeletet). Már ez is mutatja a szabályozás néhány fonákságát.

2. A nonprofit szervezetek osztályozása – kölcsönös haszon, közhaszon

A magyar szakirodalomban a „közhason és kölcsönös haszon” alapú osztályozás nem ismeretes, de mivel jól használható, indokolt a bevezetése. Fishman definíciója szerint „a közhasnú szervezetek jótékonyági célokat szolgálnak, a társadalom hasznát keresik, vagy másként javítják az életfeltételeket.”⁵ A Fishman meghatározása szerinti „kölcsönösen hasznot nyújtó szervezetek” tagjaik közös céljait igyekeznek előmozdítani. Ez utóbbiak közé tartoznak például a kereskedelmi kamarák vagy a szakszervezetek. A magyar jogban viszont a kereskedelmi kamaráknak, illetve a szakmai

³ 10/1997. (ÜK.12.) LÜ utasítás

⁴ Ld. például LENKOVICS – SZÉKELY: *Magyar polgári jog. A személyi jog vázlata*. Budapest, 2001. A 3.4. fejezet nonprofit szervezeteknek nevezi a költségvetési szerveket, a nonprofit társaságokat, az egyesületet, közttestületet, alapítványt, közalapítványt.

⁵ JAMES J. FISHMAN: *A survey of private, corporate, trust and tax law in the United States relating to nonprofit organizations*. A paper presented at Heidelberg Conferences on Comparative Corporate Governance for Nonprofit Organizations on July 6–9. 2006.

testületeknek (orvosi, ügyvédi, építészkamara) közfeladataik is vannak, sőt, a tagjait kötelezhetik is, vagyis ezek a szervezetek aligha sorolhatók a nonprofit kategóriába. Ugyanígy a szakszervezetek sem sorolhatók ide, különösképpen az országos szervezettségűek. Mivel ezek a nagypolitika színpadán játszanak, még tág értelemben sem nevezhetők nonprofit szervezeteknek. A XIX. századi egyesületek, mint például a sportegyesületek, a „kölcsonösen hasznos” szervezetek csoportjába esnek.

Számos szerzővel ellentétben magam nem sorolnám a történelmi egyházakat a nonprofit szervezetek közé. A történelmi egyházak századokon átívelő jelenléte az ember és Isten közötti közvetítés feladatával és a földi kapcsolatok ápolásával elsődlegesen az emberi élet transzcendens aspektusaihoz köthető, nem pedig materiális és világi viszonyokhoz.⁶ A történelmi egyházak nemzetközi, nem országghatárokhöz kötődnek, feladataikat történelmi vetületű dogmák rögzítik, e történelmi és nemzetközi működés nem egyszerűsíthető le a nonprofit fogalmára.

3. A nonprofit jelentései

A nonprofit nem jelent automatikusan adómentes szervezetet, sokkal inkább „önkéntes”, „filantróp”, vagy „civil társadalombeli” szervezetet takar, amelynek fő célja a közjó előmozdítása. Egy olyan jogi formát sugall, amely nem, vagy nem csak üzleti nyereséget akar termelni a tulajdonosai részére, hanem a közjót kívánja szolgálni, a társadalom szegényebb, elesettebb rétegeinek megsegítése, az alulfinanszírozott közintézmények, az oktatás, az egészségügy és hasonló ágazatok támogatása által.

A jogi gondolkodásban nem a nyereség kivethetlensége az egyetlen kritériuma a nonprofit szervezeteknek. Ezeknek a szervezeteknek ugyanis – altruista módon, önkéntes kezdeményezések révén – a közjót kell előmozdítaniuk.

A „nonprofit” jelentése a különböző törvényekben és jogszabályokban eltérően van definiálva, erre a bevezetőben már röviden utaltunk. A Ptk. a „köz célú”, a Khtv. a „közhasznú” kifejezést használja. Hasonlóképpen, a társasági és osztalékadóról rendelkező, többször módosított 1996. évi LXXXI. törvény (rövidítve: Tao.) és a 2005. évi LXXXVIII. törvény az „adomány” kifejezésre utal, míg az ún. „1%-törvény” (az 1996. évi CXXVI. tv.) a kedvezményezettek körét határozza meg másként, mint a Khtv. A fenti törvények közül némelyik hivatkozik a Khtv. szóhasználatára, némelyik viszont nem.

A nonprofit szervezetek olyan a magánjogi jogalanyok, amelyek nem oszthatják ki a gazdálkodásuk eredményét a tagjaik között. A rendszerváltozás után számos, korábban az állam által felvállalt, és így-úgy ellátott feladatot bíztak rá kvázi-állami vagy állami tulajdonú egyéb szervezetekre. Vagyis az a teória, amely szerint az „állam visszavonul” a nonprofit szervezetek által nyújtott szolgáltatások területéről,⁷ a magyar viszonyokra is helytálló megállapításnak tűnik. Először is definiálnunk kell a nonprofit szervezetet az írott jog szempontjából.

⁶ SIMAI MIHÁLY: Világegyházak és globális kihívások a XXI. században. *Magyar Tudomány* 2006/6, 715–727.

⁷ STEFAN TOEPFLER – HELMUT ANHEIER: Theorien zur Existenz von Nonprofit Organisationen. In HOPT – VON HIPPEL – WALZ (Hrsg.): *Nonprofit-Organisationen in Recht, Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen, 2005, 48–49.

Anheier és Toepfler felfogásában öt feltételnek kell teljesülnie ahhoz, hogy egy szervezetet nonprofitnak nevezhessünk.⁸ Ez az öt feltétel a következő: (1) szervezeti-ség, a működés bizonyos strukturáltsága; a működés folyamatossága, tehát a működés nem függ a tagok illetve ügyvezetők személyétől, azaz a szervezeti struktúra garantálja a hosszú távú működést; (2) a magánszférába tartozás, vagyis a nonprofit szervezetet nem irányíthatja sem az állam, sem pedig bármiféle kormányzati szerv, azzal, hogy az általános állami felügyelet nem jelentheti az állam beavatkozását a nonprofit szervezet mindennapi életébe; (3) a profitfelosztás tilalma; (4) az autonómia; vagyis, hogy a döntéshozatal belsőleg szabályozott, azaz, nincs a nonprofit szervezet döntéshozatalában való külső beavatkozásra jogilag lehetőség; (5) önkéntesség, azaz a szervezetnek önkéntes alapon kell szerveződnie.⁹

Nem a profitfelosztás tilalma¹⁰ tehát az egyetlen kritériuma a nonprofit szervezeteknek; sőt, további két kritériumot tennék még az eddigiekhez a magyarországi tapasztalatok alapján: (i) nem végez közvetlen politikai és vallási tevékenységet – a politikai illetve a vallási szervezetek nem nonprofit szervezetek; és (ii) jellemzően díjazás nélküli tisztségviselőik vannak. Mindazonáltal érdemes végiggondolni, hogy a „harmadik szektor” ugyanaz-e, mint a nonprofit szektor.¹¹ Nem gondolom, hogy ez Magyarországon így lenne, a harmadik szektor lényegesen tágabb kört fog át, mint a nonprofit szervezetek köre, noha egy mind szociológiailag, mind jogilag részletesebb elemzésre volna szükség ezen a területen is.

Az állami, kormányzati szervek és a különböző költségvetési szervek nem tekinthetők nonprofit szervezeteknek. Ugyancsak nem soroljuk a nonprofit szervezetek köré a szövetkezeteket. A szövetkezet egy olyan, jellemzően a mezőgazdasági szektorban előforduló szervezet, amely a tagjai általi kölcsönös segítségre, és mondhatni, az altruizmusra épül.¹² Ugyanígy, az ún. egyesülés (Ptk. 74/H. §) is inkább a forprofit szervezetek együttműködése, mint nonprofit szervezet. Az egyesülés a tagok által gazdálkodásuk eredményességének előmozdítására és gazdasági tevékenységük összehangolására, valamint szakmai érdekeik képviselésére alapított, jogi személyiséggel rendelkező kooperációs társaság. Habár az egyesülés saját nyereségre nem törekszik, ettől még végezhet egyéb szolgáltatási és gazdálkodási tevékenységet, és a profitot is feloszthatja a tagjai között. A tagok korlátlanul és egyetemlegesen felelnek az

⁸ STEFAN TOEPLER – HELMUT ANHEIER: Definition und Phänomenologie der NPO. In HOPT – VON HIPPEL – WALZ i. m. 20–21.

⁹ ANHEIER – TOEPLER (2005b) i. m. 21.

¹⁰ Nem szeretném a profitfelosztás tilalmát túlbecsülni, hiszen, ugyanúgy vannak kivételek, mint az üzleti világban a profitmaximalizálás főszabálya alól: nem feltétlenül az összes üzleti vállalkozásnak a profitmaximalizálás a célja, vannak olyan cégek, amelyek például a cégcsoporton belüli speciális költség-allokálásra, vagy nemzetközi adótervezési célból jöttek létre.

¹¹ ANETTE ZIMMER – THORSTEN HALLMANN: Nonprofit-Sektor, Zivilgesellschaft und Sozialkapital. In HOPT – VON HIPPEL – WALZ i. m. 105–106.; ehelyütt a nonprofit és a „harmadik szektort” azonos értelemben használják a szerzők.

¹² A szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvény 7. §-a szerint a szövetkezet az alapszabályban meghatározott összegű részjegytőkével alapított, a nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működő, jogi személyiséggel rendelkező szervezet, amelynek célja a tagjai gazdasági, valamint más társadalmi (kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi) szükségletei kielégítésének elősegítése.

egyesülés vagyonát meghaladó tartozásokért (a precíz szabályokat a Gt. 316–331. §-ai tartalmazzák). Véleményem szerint az egyesülést a német „Taxirufzentrale” magyar hasonmásának is nevezhetjük.¹³

B. A közhasznú szervezetekről szóló törvény – speciális szabályok és előnyök a regisztrált szervezeteknek

A magyar jogrendben a nonprofit szervezetek között megkülönböztethetjük mindazokat, amelyek a Khtv. alapján, mint közhasznú szervezetek nyilvántartásba vannak véve, és azokat, amelyek csupán jogi formájuk alapján tekintünk nonprofit szervezetnek. A Khtv. csak bizonyos jogi személy típusok részére adja meg azt a lehetőséget, hogy közhasznú státust kapjon, ezt lentebb részletesen kifejtjük. A Khtv.-nek megfelelően csak azokat a szervezeteket lehet bejegyezni a közhasznúsági nyilvántartásba, amelyek létesítő okirata megfelel a Khtv.-ben foglalt feltételeknek. A közhasznúsági jelentést is be kell nyújtani a nyilvántartásba, amelybe bárki betekinhet. Abból a célból, hogy a jelen dolgozatban különbséget tegyünk a regisztrált és a nem-regisztrált nonprofit szervezetek között, a továbbiakban a bejegyzett szervezetekre mint „bejegyzett NPSz”-ekre, a többi nonprofit szervre pedig egyszerűen mint „NPSz”-ekre hivatkozunk.

A Khtv. a közhasznúságnak két típusát vezette be: a bejegyzett NPSz-ekét és a kiemelten közhasznú szervezetekét. A kiemelten közhasznú szervezetek élvezik mindazon előnyöket, amelyeket a bejegyzett NPSz-ek, ám további feltételeknek is meg kell felelniök.

1. A bejegyzett NPSz státusból fakadó előnyök

A közhasznú státus előnyökkel jár (1) maga a szervezet számára; (2) a bejegyzett NPSz által nyújtott szolgáltatás igénybevevője számára; (3) az adományozóik és támogatóik számára; és (4) más személyek számára egyaránt.

A bejegyzett NPSz számára szolgáló előnyök:

- (i) társasági adómentesség a létesítő okiratában meghatározott cél szerinti tevékenység után (ld. alább, III.1. a);
- (ii) társasági adókedvezmény a vállalkozási tevékenység után (ld. alább, III.1.b);
- (iii) helyi adókedvezmények (ld. alább, a III. 4. pontban);
- (iv) illetékkedvezmények;
- (v) bizonyos vámkedvezmények;
- (vi) egyéb, speciális jogszabályokba foglalt kedvezmények.

Ad (2)

A közhasznú szervezet által – cél szerinti juttatásként – nyújtott szolgáltatás igénybevevőjét a kapott szolgáltatás után személyi jövedelemadó-mentesség illeti meg (ld. alább, a III. 3. pontban).

¹³ DIETER REUTER: Die wirtschaftliche Betätigung von Nonprofit Organisationen. In HOPT – VON HIPPEL – WALZ i. m.310.

Ad (3)

A közhasznú szervezet támogatóját a közhasznú – létesítő okiratában rögzített céljaira – adott támogatás illetve adomány után társasági adó-, illetve személyi jövedelemadó-kedvezmény illeti meg (ld. alább, a III. 2. a) és b) pontokban).

Ad (4)

Tartós adományozás esetén további kedvezmények illetik meg az adományozót (támogatót).

Magától értetődő, hogy a Khtv. valós előnyöket ad az összes érdekelt félnek, noha az is igaz, hogy a magánszemélyek adókedvezményét az előző szocialista kormány *de facto* megszüntette 2005-ben.¹⁴

2. A közhasznúság feltételei

A közhasznú jogállás csak a következő feltételek teljesülése esetén szerezhető meg,

- (1) olyan jogi személy-formát kell választani, amelyet a Khtv. felsorol;
- (2) a létesítő okirata megfelel a Khtv.-ben foglalt feltételeknek;
- (3) a működése átlátható (transzparens);
- (4) a tisztviselők, ellenőrző szerve tagjai, a könyvvizsgálók és a közhasznú szervezet által nyújtott szolgáltatás igénybevevői megfelelnek a szigorú kizárási és összeférhetlenségi szabályoknak; és
- (5) ha jogszabály másként nem rendelkezik, felügyelő szerv ellenőrzi az ügyvezetést és a szervezet tevékenységét.

3. Kiemelkedően közhasznú szervezetek

A kiemelkedően közhasznú szervezeteknek meg kell felelniök mindazon feltételeknek, amelyek a közhasznú jogállás megszerzéséhez szükségesek, ezen kívül két további feltételt is teljesíteniük kell, nevezetesen, hogy (1) olyan közfeladatot kell ellátniuk, amelyről törvény (vagy törvény felhatalmazása alapján más jogszabály) rendelkezése szerint valamely állami szervnek vagy a helyi önkormányzatnak kell gondoskodnia; valamint hogy (2) a tevékenysége és gazdálkodása legfontosabb adatait a helyi vagy országos sajtó útján is nyilvánosságra hozza (Khtv. 5. §).

A Legfelsőbb Bíróság egy eseti döntésében megállapította, hogy a kiemelkedően közhasznúvá nyilvánításhoz nem elegendő a közfeladat támogatása.¹⁵ Ha a létesítő okirat csupán a közfeladat „támogatásáról” szól, akkor a szervezet nem nyilvánítható kiemelkedően közhasznúnak, ellenben ha egy szervezet létesítő okirata szerinti tevékenysége az, hogy más közhasznú szervezeteket támogat, illetve segít, akkor ez a szervezet közhasznúként nyilvántartásba vehető.¹⁶ Tehát a kiemelkedően közhasznú szervezeteknek önmaguknak kell bizonyos állami feladatot ellátniuk, míg közhasznúvá az a szervezet is nyilvánítható, amely létesítő okirata szerint más közhasznú szer-

¹⁴ Ld. a 2006. január 1-jétől hatályos 2005. évi CXIX. törvény 12. §-át.

¹⁵ EBH 1999.176

¹⁶ BH 2000.571.

vezetek támogatására-segítésére szerveződött.¹⁷ Úgy tűnik ezek alapján, hogy a kiemelkedően közhasznú szervezetek nem is annyira önkéntes kezdeményezések, mint inkább átmenetet képeznek az állam és a „harmadik szektor” között. Ebben a körben az állami, önkormányzati feladatot nem az állami, önkormányzati rendszerbe tartozó szerv révén látják el, hanem mintegy „kiszervezett” nonprofit formában működő jogi személy révén. Ez is árnyalja azt a tételünket, hogy a harmadik szektort nem azonosíthatjuk a nonprofit szférával.

C. Néhány adat

A KSH 2004-es felmérése szerint¹⁸ 2003-ban 53 022 NPSz volt nyilvántartásba véve Magyarországon. Ezek közül 21 216 alapítvány, 31 806 pedig egyéb szervezet volt. A statisztikai hivatal a közhasznú kategóriába sorolta az olyan, a harmadik szektorba tartozó szervezeteket is, mint például a szakszervezeteket, a közalapítványokat, a kvázi-politikai szervezeteket, vagy a lobbycsoportokat. A közhasznúsági nyilvántartásba a nonprofit szervezetek 47%-a volt közhasznúként, és 8%-a kiemelkedően közhasznúként bejegyezve (a közhasznúsági nyilvántartást alább részletesen tárgyaljuk).

A fenti szervezetek 2003. évi összbevétele meghaladta a 731 milliárd forintot, noha mintegy 45%-uknak 500 ezer forintnál is kevesebb volt az éves bevétele. A mai napig az állam a legnagyobb és legerőteljesebb támogatója ennek a szektornak, az összjövedelem 42%-a származik az államtól és csupán 13%-a a magánadományozóktól. A nonprofit szervezetek az összjövedelmük mindössze 10%-át termelték meg a saját vállalkozási tevékenységük révén. A jövedelmek forrása világosan megmutatja, hogy a harmadik szektort még mindig az állam finanszírozza, mivel a korábbi szocialista állam által felvállalt egyes feladatok részbeni átadása egy olyan harmadik szektort hívott életre, amely még mindig jórészt az államszervezeten kívüli, de továbbra is az állami szektor részének tekinthető. Az e szektorbeli állami dominancia jobbra tehát a szocializmus öröksége.

2003-ban a harmadik szektor állami finanszírozását részben törvény szabályozta (a Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvény). E törvény az államtól származó összegek elosztásának mechanizmusát hivatott rendezni. A kutatásnak fel kellene mérnie, hogy ennek az állami dominanciának mely területeken van jelentősége, és alapvetően mennyire hatékony ez a „kiszervezett” állami finanszírozás az adott területen. Szintén a kutatás feladatát kell hogy képezze annak vizsgálata, melyek lehetnek az „önfenntartó” nonprofit szervezetek formái és miként lehetne véglegesen függetleníteni az állami támogatásoktól ezen szervezeteket.

¹⁷ Ld. az előző lábjegyzeteket.

¹⁸ www.ksh.hu/idoszaki/nonprofagy03.pdf

II. Intézményi jog (jogi formák)

1. Cél és jellemzők

A fentiek alapján a jogi személyek következő típusai minősülhetnek a Khtv. alapján közhasznú szervezetnek.

a) A Ptk. szerinti jogi személyek

A Ptk. a következő nonprofit jogi személyeket ismeri: (i) az alapítvány (Ptk. 74/A–74/F. § §); (ii) az egyesület (Ptk. 61–64. §); (iii) a közhasznú társaság (Ptk. 57–60. §, Gt. 4. §) és (iv) az országos sportági szakszövetség (Ptk. 66. §).

Sem a közalapítvány (Ptk. 74/G. §), sem a köztestület (Ptk. 65. §) nem nonprofit szervezet, mivel ezek közfeladatot látnak el. A közalapítvány olyan állami vagy helyi (vagy kisebbségi) önkormányzati feladatot lát el, amelyet törvény vagy önkormányzati rendelet alapján az államnak vagy az önkormányzatnak kellene ellátnia.¹⁹ Ehhez kapcsolódóan meg kell jegyezni, hogy a kisebbségi önkormányzat inkább az állami, mint az önkéntes (magán)szervezetek közé sorolandó. Köztestület például a Magyar Tudományos Akadémia, a különböző kamarák, például a Magyar Építészakadémiája, a Magyar Könyvvizsgáló Kamara, a Magyar Ügyvédi Kamara stb.

Az alapítvány mint jogi személy tartós, közérdekű célra alapítható, és vállalkozási tevékenységet csak annyiban végezhet, amennyiben az az alapítvány nonprofit tevékenységét mozdítja elő (Ptk. 74/A. §). A gyakorlatban a „tartós közérdekű cél” kifejezetten szélesan értelmezendő. Sőt, alapítvány csupán egy kis csoport tevékenysége támogatására is létrehozható.²⁰ Az alapítványt mint jogi személyt az alapító alapítja, és a kuratórium irányítja azért, hogy az alapító és a vezetés egymástól elváljon. Az alapítvány működése felett az ügyészség gyakorol törvényességi felügyeletet.

Az egyesület önkéntesen alapított, önkormányzattal rendelkező szervezet, amelyet az alapszabályban meghatározott célra hoztak létre, nyilvántartott tagsággal rendelkezik, és céljának elérésére szervezi tagjai tevékenységét. Az egyesület jogi személy. Vállalkozási tevékenységet csak másodlagosan, vagy a fő céljának alárendelten végezhet.

A közhasznú társaság alapvetően egy korlátozott felelősségű társaság, amely a társadalom közös szükségleteinek kielégítését nyereség- és vagyonszerzési cél nélkül szolgálja. A közhasznú társaság üzletszerű gazdasági tevékenységet a közhasznú tevékenység elősegítése érdekében folytathat, ám a társaság tevékenységéből származó nyereség nem osztható fel a tagok között (Ptk. 57. § (1) bekezdés).²¹ Minden egyéb kérdésben a Gt. szerinti szabályok alkalmazandók a kht.-ra, bizonyos, a Ptk.-ba fog-

¹⁹ Megjegyzendő, hogy 2006. VIII. 24. óta a Ptk.-nak a közalapítványra vonatkozó rendelkezései hatályukat veszítették.

²⁰ Ld. az eset leírását és kritikáját in CSEHI ZOLTÁN: *A magánjogi alapítvány*. Budapest, 2006, 262.

²¹ 57. § (1) A közhasznú társaság közhasznú – a társadalom közös szükségleteinek kielégítését nyereség- és vagyonszerzési cél nélkül szolgáló – tevékenységet rendszeresen végző jogi személy. A közhasznú társaság üzletszerű gazdasági tevékenységet a közhasznú tevékenység elősegítése érdekében folytathat; a társaság tevékenységéből származó nyereség nem osztható fel a tagok között.

lalt kivételektől eltekintve. A közhasznú társaság társasági szerződésében meg kell határozni a társaság által végzett közhasznú tevékenységet, és – szükség szerint – az általa folytatott üzletszerű gazdasági tevékenységet. A társasági szerződésben ugyancsak meg kell határozni a társaság esetleges megszűnése esetén a fennmaradó vagyon közhasznú célra fordításának módját is (Ptk. 57. § (3) bekezdés). Közhasznú társaság 2007. július 1-től már nem alapítható, ezt követően két éven belül a nonprofit szervezet korlátolt felelősségű társasággá, vagy más nonprofit társasággá alakulhat át, vagy jogutód nélküli megszűnéséről dönthet (2006. évi IV. tv. 365. § (3) bekezdés). A kht. 2009. június 30-ig köteles a cégbíróságnál nonprofit gazdasági társaságként történő nyilvántartásba vételét kérni, vagy jogutód nélküli megszűnését a cégbíróságnak bejelenteni. E határidő eredménytelen eltelte után a cégbíróság a kht-val szemben a megszűntnek nyilvánítás törvényességi felügyeleti intézkedést alkalmazza (Ctv. 84. §) (Gt. 365. § (3) bekezdés).

Az országos sportági szakszövetség önkormányzattal és nyilvántartott tagsággal rendelkező szervezet, amelyet a sportágban működő sportszervezetek hozhatnak létre a sportról szóló 2004. évi I. törvényben („Sporttörvény”) meghatározott feltételekkel. A szakszövetség a Sporttörvényben és az alapszabályában meghatározott feladatokat lát el. A szakszövetség jogi személy. Törvény meghatározhat olyan feladatot, amelyet kizárólag a szakszövetség láthat el. A szakszövetség a feladatai ellátásához szükséges – törvényben meghatározott – jogosítványokkal rendelkezik, és ezeket öngazgatása útján gyakorolja. A szakszövetségre egyebekben – törvény eltérő rendelkezése hiányában – az egyesületre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Ez a jogi forma tehát egy speciális egyesület a sport szférájában.

b) Egyéb jogi személyek

A 2006. június 1. óta hatályos, a szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvény (a továbbiakban: Szövtv.) egy új jogi formát vezetett be. Ez az új forma a nonprofitnak tekinthető szociális szövetkezet. A szociális szövetkezet olyan szövetkezet, amelynek célja (i) munkanélküli, illetőleg szociálisan hátrányos helyzetű tagjai számára munkafeltételek teremtése; valamint (ii) szociális helyzetük javításának egyéb módon történő elősegítése. Az ún. iskolaszövetkezet szintén szociális szövetkezetnek minősül a Szövtv. alapján (Szövtv. 8. §).

Az 1989. évi II. törvény (a továbbiakban: Etv.) szerinti társadalmi szervezet is nonprofit szervezetnek minősül. A társadalmi szervezet fogalmába tartozik az összes nem-üzleti célra alapított személyegyesülés, mint például a pártok, szakszervezetek, kölcsönös biztosító egyesületek, és mindazok, amelyeket a bíróság a társadalmi szervezetek nyilvántartásában felvesz. Ez a szervezeti forma teszi lehetővé az egyesülés

(2) A közhasznú társaságra az e törvényben meghatározott eltérésekkel a gazdasági társaságokról szóló törvénynek a gazdasági társaságokra irányadó közös szabályait, valamint a korlátolt felelősségű társaságra vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni.

(3) A társasági szerződésben meg kell határozni a közhasznú társaság által végzett közhasznú tevékenységet és – szükség szerint – az általa folytatott üzletszerű gazdasági tevékenységet. A társasági szerződésben meg kell határozni a társaság megszűnése esetén a 60. § (3) bekezdésében meghatározott vagyon közhasznú célra való fordításának módját is.

alkotmányos, illetve emberi jogának megvalósulását a közjogi szférájában. A törvénynek történelmi gyökerei vannak, amelyek a szocialista állam átalakulásának idejére nyúlnak vissza.²² Az ún. társadalmi szervezet a bejegyzett szervezetek legszélesebb körét öleli fel, azaz az egyesülés alkotmányos joga szerint létrejött szervezeteket. A hasonlóságok és különbségek az 1989. évi II. törvény szerinti társadalmi szervezet és a Ptk. szerinti egyesület között máig vita tárgyát képezik. Az egyesület magánjogi jellegű, míg a társadalmi szervezet inkább közjogi alapozású, noha nem mindegyik társadalmi szervezetet sorolhatunk a közjogiak közé. A hazai jogtudomány a fenti szervezetek különböző funkcióiról és szerepeiről is gondolkodik.²³

A társadalmi szervezet személyek olyan önkéntesen létrehozott egyesülése, amely jobbra, de nem kizárólag nonprofit célokra jön létre,²⁴ nem lehet illegális, illetve elsődlegesen üzleti célja, önkormányzattal rendelkezik, és a céljai elérésére szervezi tagjai tevékenységét (Etv. 3. § (1) bekezdés). Elsődleges célja nem irányulhat gazdasági vállalkozás végzésére, valamint a szervezet tevékenységének és céljának összhangban kell állnia az Alkotmánnyal. Társadalmi szervezet alapításához az szükséges, hogy legalább tíz alapító tag a szervezet megalakítását kimondja, alapszabályát megállapítsa, és ügyintéző, ill. képviseleti szerveit megválassza (Etv. 3. § (4) bekezdés). A társadalmi szervezet jogi személy, amely a bíróság általi bejegyzéssel jön létre. A törvény alapján az alapszabályban kell rendelkezni a szervezet nevééről, céljáról, székhelyéről és szervezetéről. A társadalmi szervezet szervei (1) a legfelsőbb szerv, azaz a tagok összessége; valamint (2) az ügyintéző szerv. A legfelsőbb szerv kizárólagos hatáskörébe tartozó ügyeket egyrészt a törvény definiálja, másrészt pedig az alapszabály ezeket további hatáskörökkel is kiegészítheti. Minden egyéb feladat- és hatáskör az ügyintéző szervhez tartozik. Az Etv. nem kívánja meg belső ellenőrző szerv létrehozását. A külső ellenőrzést pedig az ügyészség gyakorolja a rá irányadó szabályok szerint (Etv. 14–16. §).

A nonprofit kutatásnak pontos támaszokat kellene adnia arra vonatkozólag, hogy a fentiek szerint meghatározott társadalmi szervezet és a Ptk-ban szabályozott egyesület formáját miként válasszuk el. Ebben a körben az új Polgári Törvénykönyv kodifikációs munkálatai során a szerző bizonyos irányokat kísérelt kijelölni és elhatárolni egymástól a napjainkra kvázi szinonimaként használt két fogalmat.²⁵

c) A szabályozás egyes karakterisztikumai

A nonprofit szervezetek státusszabályai jobbra csak az alapvető kereteket biztosítják, noha még ez a szabályozás is nagyon hiányos, szórványos és vázlatos. Példának okáért még az sem egyértelmű, hogy alapítvány esetében az alapító, vagy az ügyintézők-e azok, akik kompetensek az alapvető, stratégiai döntések meghozatalában. A magyar esetjog által kimunkált álláspont ebben a tekintetben ugyancsak ellentmon-

²² Lásd CSEHI ZOLTÁN: Az egyesületi jog a közjog és magánjog keresztútján. Az egyesületi jog és a személyes joggyakorlás kérdése. In *Ünnepi kötet a 70 éves Harmathy Attila részére*. Budapest, 2007. (megjelenés alatt)

²³ LOMNICI Zoltán: *Az egyesületek*. Budapest, 2006², 60.

²⁴ Uo.

²⁵ CSEHI (2007) i. m.

dásos, a vezető tisztségviselőknek nagyobb a hatáskörük, mint például az alapítvány alapítójának.²⁶ Még ma is vannak bírák, akik amellet kardoskodnak, hogy az alapítónak nincs ellenőrzési joga az általa létesített alapítvány felett, valamint hogy az alapító hatáskörei a lehető legnagyobb mértékben korlátozandók annak ellenére, hogy az alapítvány ügyvezetése (kuratóriuma) mindazon ügyekben illetékes, amelyek az alapító okiratban nem szerepelnek. A kurátorokat az alapító jelöli ki, hogy aztán kivételes esetben hívhassa vissza őket (Ptk. 74/E. § (4) bekezdés), hasonlóan ahhoz, ahogyan a német részvénytársasági törvény rendelkezik a 84. § (3) bekezdésében.²⁷ A Ptk. 74/C. § (3) bekezdése szerint az alapítónak sem közvetlenül, sem a közeli hozzátartozókon keresztül nem lehet meghatározó befolyása a kuratóriumban. Ugyanígy az alapító sem közvetlen, sem közvetett ellenőrzést nem gyakorolhat az alapítvány vagyona és/vagy a kuratórium felett, sőt, még csak nem is képviselheti az alapítványt.²⁸

Meglátásom szerint komoly diszkrpanciák és félreértések vannak a magyar bírói esetjogban. A bíróságok csupán a létesítő okiratot ellenőrzik és azt vizsgálják, amely nyilvánvalóan nem tekinthető az alapítvány vagy más nonprofit szerv tevékenysége hű tükrének. A létesítő okirat határozza meg, hogy a szervezet elsődlegesen közcélra jön-e létre. A bíróság csupán az így deklarált célokat ellenőrzi, anélkül, hogy aztán azok megvalósulását számon kérhetné. Másként szólva, a létesítő okiratban deklarált célok és a tettek egymástól nagyban eltérhetnek. A nonprofit szervezetek működését ellenőrző intézményi kontroll csupán az adójogban lelhető fel, amelynek alapján a nonprofit és az üzleti-vállalkozási tevékenységnek külön nyilvántartásokban kell megjelenniük.

d) Az egyházakra és az önkéntes kölcsönös biztosító pénztárakra vonatkozó speciális szabályok

Meg kell említenünk, hogy Magyarországon különleges szabályok vonatkoznak az egyházakra és a hozzájuk kapcsolódó intézményekre. Az 1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadsággal összhangban határozza meg az egyházak alapítására vonatkozó szabályokat és egyéb alkotmányos alapjogokat. Az 1997. évi CXXIV. törvény szabályozza az egyházak nem-hitéleti tevékenységét, illetve azok anyagi feltételeit, és közvetlenül kapcsolja a szabályozást az adójoghoz.

Ugyancsak különleges szabályok vonatkoznak az önkéntes kölcsönös biztosító pénztárakra, ezeket az 1993. évi XCVI. törvény tartalmazza, ahol is adómentességeket és egyéb kedvezményeket biztosítanak ezen intézmények részére.

e) A Khtv. által támasztott feltételek

Amint fentebb már említettük, egy szervezet csak a következő feltételek teljesülése esetén vehető közhasznúként nyilvántartásba: (1) a Khtv.-ben meghatározott jogi sze-

²⁶ Ld. bővebben a kritikai elemzést CSEHI (2006) i. m. 211–218.

²⁷ Ld. erről KLAUS J. HOPT: The German Two-Tier Board (Aufsichtsrat) – A German View on Corporate Governance. in KLAUS J. HOPT – EDDY WYMEERSCH (eds.): *Comparative Corporate Governance*. Berlin – New York, 1997, 4.; továbbá KARSTEN SCHMIDT: *Gesellschaftsrecht*. Köln–Berlin–Bonn–München, 2003, 808–809.

²⁸ Részletes kritikai elemzését lásd CSEHI (2006) i. m. 217.

mélynek kell lennie; (2) a létesítő okiratának meg kell felelnie a Khtv. által támasztott feltételeknek; (3) átláthatónak kell lennie a működésének; (4) ügyvezetése illetve ellenőrző szerve tagjainak, továbbá a könyvvizsgálóknak meg kell felelniük a kizárási és összeférhetetlenségi szabályoknak; és (5) jogszabályi előírás esetén egy belső felügyelő szervnek ellenőriznie kell a szervezet ügyvezetését és működését.

Ad (1) – a jogi személyek *numerus clausus*-a

Közhasznú szervezettel minősíthető a Magyarországon nyilvántartásba vett társadalmi szervezet (kivéve a biztosító egyesületet, a politikai pártot és a szakszervezeteket), alapítvány, közalapítvány, közhasznú társaság, köztisztület, országos sportági szakszövetség, nem költségvetési szervként működő felsőoktatási intézmény, közhasznú tevékenységet ellátó szociális szövetkezet, a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság, a Felsőoktatási és Tudományos Tanács (Khtv. 2. § (1) bekezdés). Ebben a körben feltűnik az utóbbi két szerv, amelyek elsődleges állami feladatokat valósítanak meg.

Ad (2) – a létesítő okirattal szemben támasztott követelmények

A Khtv. középpontjában a „közhasznúság” (public welfare, charity, Gemeinnützigkeit) fogalma áll.

A Khtv. alapján a szervezet létesítő okiratának tartalmaznia kell az alábbiakat:

- a) a Khtv. szerinti közcélok egyikének, mint a szervezet céljának szerepelnie kell a létesítő okiratban:
- a Khtv. 26. § c) pontja szerinti közhasznú tevékenységek közül (ld. a Mellékletben) legalább egynek szerepelnie kell a létesítő okiratban;
 - ha a szervezetnek vannak tagjai, olyan személyek számára is kell közhasznú szolgáltatást nyújtania, akik nem a tagjai (a fent említett elméletet lehetne akár alkalmazni, hiszen nem kölcsönös hasznú, hanem közhasznúnak kell lennie a szervezetnek);
 - csak a közhasznú tevékenysége érdekében, és azt nem veszélyeztetve végezhet vállalkozási tevékenységet;
 - a nyereséget nem oszthatja fel a tagjai között, hanem azt a közhasznú tevékenységére fordítja;
 - függetlennek kell lennie bármifajta politikai párttól, továbbá tilos azok bármifajta pénzügyi támogatása.
- b) Tartalmaznia kell a létesítő okiratnak továbbá a szervezet működésére vonatkozó alapvető rendelkezéseket (belső szabályzatok) (Khtv. 7. §):

A legfőbb szerv, valamint a legfőbb szervnek nem minősülő ügyintéző és képviselői szerv ülései nyilvánosak. A több tagból álló legfőbb szerv esetén a közhasznú szervezet létesítő okiratának tartalmaznia kell a vezető szerv (i) ülésezésének gyakoriságára, amely évi egy alkalomnál kevesebb nem lehet; (ii) az ülésezésének összehívására, a napirend közlése módjára; (iii) a határozatképességére és a határozathozatal módjára; (iv) az ülések nyilvánosságára; (v) ha jogszabály előírja, a felügyelő szervre; valamint (vi) az éves beszámoló jóváhagyásának módjára vonatkozó szabályokat.

Ezenfelül a létesítő okiratnak, vagy a belső működési szabályzatnak rendelkeznie kell:

- (i) olyan nyilvántartás vezetéséről, amelyből a vezető szerv döntésének tartalma, időpontja és hatálya, illetve a döntést támogatók és ellenzők számaránya (ha lehetséges, személye) megállapítható;
- (ii) a vezető szerv döntéseinek az érintettekkel való közlési, illetve nyilvánosságra hozatali módjáról;
- (iii) a közhasznú szervezet működésével kapcsolatosan keletkezett iratokba való betekintés rendjéről;
- (iv) a szervezet működésének, szolgáltatásai igénybevétele módjának, beszámoló közlésének nyilvánosságáról.

Megjegyzendő, hogy speciális szabályok vonatkoznak arra az esetre, ha a vezető szervnek mindössze egy tagja van.²⁹

2. Alapítás

a) Alapítvány

Alapítványt viszonylag egyszerűen ma Magyarországon létesíteni, egyszerűbb mint Németországban vagy Franciaországban. Az alapítónak mindösszesen annyi a dolga, hogy rendelkezik az alapító okiratban az alapítvány nevééről, székhelyéről, céljáról, vagyónáról, a vagyont kezelő szervről (kuratóriumról), ez utóbbinak tagjairól, és az alapító okiratot a megfelelő dokumentumokkal együtt be kell nyújtania a bíróságra. Elvileg, a svédországi megoldáshoz hasonlóan, kuratórium nélkül is lehetséges alapítványt létrehozni, de a gyakorlatban ez felettébb szokatlan.³⁰ Az alapítvány a bírósági nyilvántartásba vétellel jön létre. Habár nincs jogszabályi minimum-alaptőke követelmény, számomra mégis elég világosnak tűnik a szabályozás: az alapítványnak elégséges vagyonnal kell rendelkeznie céljai megvalósítására.³¹ A fenti Ptk.-beli rendelkezés ellenére a bíróságok általában mintegy 2–300 ezer forintos induló alaptőkét várnak el egy nyílt alapítvány esetében. Az az alapítvány nyílt, amelyhez – az alapító okiratban meghatározott feltételek mellett – bárki csatlakozhat. Ha az alapító nem nevez ki kuratóriumot, akkor a bíróság határozhatja meg a kezelő szervezetet (Ptk. 74/C. § (2) bekezdés). E szabály a gyakorlatban kevésbé él. Alapítvány alapításakor a kuratórium tagjainak a nevét és azok elfogadó nyilatkozatát is be kell nyújtani a bírósághoz.

²⁹ Ilyenkor az új Gt. 168. § (1) bekezdése alkalmazandó azzal az eltéréssel, hogy a döntéshozattal megelőzően a tag köteles a felügyelő szerv, valamint a legfőbb szervnek nem minősülő ügyintéző és képviselői szerv véleményének megismerése érdekében ülést összehívni, vagy az írásos véleményüket beszerezni. Az írásos vélemények, illetve az ülésről készült jegyzőkönyvek nyilvánosak (Khtv. 7. § (4) bekezdés). Ha csak egy tagja van a legfőbb szervnek, akkor a nonprofit szervezet létesítő okiratának külön kell szabályoznia a döntéshozattal (ld. részletesen a Khtv. 7. § (5) bekezdését).

³⁰ Ld. a Ptk. 74/C. § (2) bekezdését: A bíróság köteles kezelő szerv kijelöléséről gondoskodni, ha erről az alapító nem rendelkezett, illetőleg a kezelő szerv a feladat ellátását nem vállalja. CARL HEMSTRÖM: *Nonprofit Organization and Economic Activities/Enterprises*. A 2006. július 6–9. között Heidelbergben tartott „Comparative Corporate Governance for Nonprofit Organizations” c. konferencián tartott előadás vázlata.

³¹ Az elvet a Legfelsőbb Bíróság munkálta ki a BH 1992.350-ben.

A 12/1990 (VI.13.) IM rendelet 2. sz. függeléke sorolja fel azokat a dokumentumokat, amelyeket be kell nyújtani az alapítvány nyilvántartásba vételéhez. Ezek a következők: (i) az alapító okirat; (ii) a kuratórium tagjainak a tagság elfogadására és a jogszabályban meghatározott követelményekre vonatkozó nyilatkozata; (iii) igazolás az alapítvány céljára rendelt vagyron rendelkezésre bocsátásáról; (iv) a székhelyhasználat jogcímét igazoló okirat másolata; (v) szükség szerint a felügyelő szerv tagjainak a tagság elfogadására és a jogszabályban meghatározott követelményekre vonatkozó nyilatkozata. Ugyanezen rendelet tartalmaz egy listát is azon tevékenységekről, amelyek támogatandók.

b) Egyesület és társadalmi szervezet

Mind egyesületet, mind társadalmi szervezetet könnyen lehet alapítani. Minimum tíz személynek (jogi személy is lehet) el kell fogadnia az alapszabályt, és ki kell mondania a szervezet megalakulását, továbbá meg kell választania az ügyintéző és képviselői szerveket (Etv. 3. § (4) bekezdés).³² Az ülésről szóló jegyzőkönyvnek tartalmaznia kell az alapítás dátumát, az alapítók és a vezető szerv tagjainak a nevét, és a tisztségviselők megválasztásának a módját.³³ A szervezet megalakítását a tagoknak ki kell jelenteniük, és ezt jegyzőkönyvezni is kell.³⁴ A fenti szabályokon túl a joggyakorlat fejlesztette ki az alapszabály minimális tartalmi kellékeit, különösen a visszaélést tiltó rendelkezések tisztultak le.³⁵ A társadalmi szervezet és az egyesület a bírósági nyilvántartásba vétellel jön létre, vagyis a bírósági döntésnek hatálya konstitutív (Etv. 4. § (1) bekezdés).³⁶ Az alapszabálynak tartalmaznia kell a szervezet nevét, székhelyét, a céljait és a szervezeti struktúráját (Etv. 6. § (2) bekezdés), továbbá a szervek hatáskörét. A legfőbb szerv és a képviselők összehívása nincs alakszerűségekhez kötve.

A 6/1989. (VI.8.) sz. IM rendelet 2. sz. melléklete sorolja fel azokat az okiratokat, amelyeket az egyesület, illetve társadalmi szervezet nyilvántartásba vételéhez csatolni kell. Ezek a következők: (i) az alakuló ülés jegyzőkönyve; (ii) az alakuló ülés jelenléti íve a tagok nevével, lakóhelyével és aláírásával; (iii) az alapszabály; (iv) az ügyintéző és képviselői szerv tagjainak a tagság elfogadására és a jogszabályban meghatározott követelményekre vonatkozó nyilatkozata; (v) a székhelyhasználat jogcímét igazoló okirat másolata; (vi) szükség szerint a felügyelő szerv tagjainak a tagság elfogadására és a jogszabályban meghatározott követelményekre vonatkozó nyilatkozata. Csak eredeti, illetve hitelesített másolatok fogadhatók el, egyszerű másolatok nem.³⁷

³² Egy érdekes esetben öt természetes és öt jogi személy alapítottak egy egyesületet. Az öt jogi személyt az az öt természetes személy képviselte, akik maguk is alapító tagok voltak. Az elsőfokú bíróság elutasította a bejegyzést, mivel az alakuló ülésen csupán az öt természetes személy volt jelen. A Legfelsőbb Bíróság megsemmisítette a döntést az egyesület fellebbezése folytán, és utasította az első fokon eljáró bíróságot, hogy vegye tekintetbe a jogi személyeket képviselő személyek képviselői jogát is. Az LB ki mondta, hogy egy egyesületben ugyanaz a személy lehet természetes személyként tag és a jogi személy képviselője egyszerre. Legf. Bír. Kny.I.27.092/1996., közli LOMNICI (2006) i. m. 31–33.

³³ Legf. Bír. Kny.I.27.092/1996., közli LOMNICI (2006) i. m. 72–73.

³⁴ Legf. Bír. Kpfk.I.25.841/1993., közli LOMNICI (2006) i. m. 73–76.

³⁵ Az LB 4/2005. sz. jogegységi határozata.

³⁶ Legf. Bír. Kk.I.25.037/1993., közli LOMNICI (2006) i. m. 103–104.

³⁷ Legf. Bír. Kpfk.I.25.161/1993., közli LOMNICI (2006) i. m. 109–112.

Az eljárási szabályok nagyon vázlatosak, amelyek mentén a Legfelsőbb Bíróság szofisztikált esetjogot alakított ki. Az esetjog alapján szintén szükség van a bejegyzéshez a szervezetnek egy minimális vagyonra, valamint vannak szabályok a szervezet nevére is: a név nem lehet félrevezető, és különböznie kell más egyesületek illetve társadalmi szervezetek nevéétől is (Etv. 7. § (2) bekezdés).

Ugyanezek a szabályok vonatkoznak az alapszabály, illetve a tagok megváltozására is.

Mindenképpen sajátos a magyar bírói gyakorlat abból a szempontból, hogy lényegében egy formának veszi a Ptk. szerinti egyesületet az Etv. alapján létesíthető társadalmi szervezettel. Ez a fatális tévedés több évtizede nem tűnt fel senkinek.

c) Nonprofit társaság

2007. július 1-jétől nonprofit társaság bármely társasági formában alapítható: (i) korlátolt felelősségű társaság; (ii) részvénytársaság; (iii) közkereseti társaság; (iv) betéti társaság formájában is. A kkt.-t és a bt.-t kivéve mindegyik társasági forma elkülönült jogi személyiséggel rendelkezik. A kkt. és a bt. szintén önálló jogalanyok, noha hagyományosan nem bírnak jogi személyiséggel. A jogi személyekhez hasonlóak, szereshetnek jogokat és tulajdont a saját nevük alatt, valamint vállalhatnak kötelezettséget is, perelhetnek és perelhetők. Mindegyik társasági forma a székhelyük szerinti bíróság által ellenőriztetik.

Alapszabály vagy alapító okirat, illetve társasági szerződés szükséges a társaságok alapításához. A létesítő okiratot minden tagnak alá kell írnia, és vagy ügyvédnek, vagy jogtanácsosnak ellen kell jegyeznie, vagy közjegyzői okiratba kell foglalni. A létesítő okiratnak tartalmaznia kell legalább a következő adatokat: (i) a társaság neve és székhelye; (ii) tagok neve; (iii) a társaság tevékenységei és főtevékenysége; (iv) a jegyzett tőke összege, annak tagok általi befizetése módja (készpénz vagy apport) és határideje; (v) a cég képviselőinek a neve; (vi) az ügyvezetők, a felügyelő bizottsági tagok (ha vannak), a könyvvizsgáló (ha van); (vii) azt, hogy a társaság határozott vagy határozatlan időre jött-e létre; (viii) és minden egyéb, a Gt. 12. § (1) bekezdésében felsorolt, kötelezőn szerepeltetendő adatot.

A létesítő okiratot be kell nyújtani a cégbírósághoz bejegyzés és közzététel végett. A társaság a bejegyzés napjával jön létre. A létesítő okirat ellenjegyzése és a bejegyzés közötti időszakban a társaság előtársaságként működhet, speciális szabályokkal (Gt. 16. §). A gazdasági társaságra érvényes részletszabályokat itt nem ismertetjük.

Az új Gt. 2007. július 1-jétől hatályos 4. §-a további részletszabályokat tartalmaz a nonprofit társaságokra. Ebben a körben említendő, hogy a nonprofit gazdasági társaságnak a nonprofit karakterét átalakulása esetén is meg kell tartania, vagy hogy jogutód nélküli megszűnés esetén, a tartozások kiegyenlítése után, a nonprofit társaság tagjai részére csak a megszűnéskori saját tőke összege adható ki, legfeljebb a tagok vagyoni hányadának teljesítéséskori értéke erejéig, míg a fennmaradó vagyon közérdekű célokra fordítandó.

d) Nonprofit szövetkezet

Nonprofit szövetkezet 2006. július 1. óta alapítható az új Szövtv. alapján. A szabályok e tekintetben még nem kimunkáltak.

3. Jogutód nélküli megszűnés

Az alapítvány, az egyesület, a társadalmi szervezet mind kívül esnek a csódtörvény hatályán (Cstv. 3. § (1) bekezdés a) pont), ellenben a nonprofit gazdasági társaság, a nonprofit szövetség, a kölcsönös biztosító pénztár és a sportegyesület a csódtörvény hatálya alá tartoznak, így adott esetben ezek hitelezői kezdeményezhetik a szóban forgó szervezetek felszámolását.

a) Alapítvány

Egy alapítvány akkor szűnhet meg, ha az alapító okiratban meghatározott cél megvalósult, idő eltelt vagy feltétel bekövetkezett (Ptk. 74/E. § (1) bekezdés). Az alapítvány a bírósági nyilvántartásból való törléssel szűnik meg. A bíróság az alapítványt az ügyész keresete alapján megszünteti, ha céljának megvalósítása lehetetlenné vált, illetve ha jogszabály-változás folytán a bejegyzést meg kellene tagadnia. A bíróság az alapító kérelme alapján az alapítványt megszünteti, ha az alapítvány céljainak megvalósítása lehetetlenné vált (Ptk. 74/E. § (3) bekezdés). A bíróság az alapítvány megszüntetheti, ha a kezelő szerv a tevékenységével az alapítvány célját veszélyezteti, és az alapító – a bíróság felhívása ellenére – a kijelölést nem vonja vissza és kezelőként más szervet nem jelöl ki (Ptk. 74/E. § (4) bekezdés). Ugyancsak megszűnhet az alapítvány az ügyész keresete alapján, ha az alapítvány jogszabálynak megfelelő működése nem biztosított (Ptk. 74/F. § (2) bekezdés). A gyakorlatban az ügyész csak végső megoldásként kérheti az alapítvány megszüntetését.

Sajnálatos módon a hitelezők és egyéb harmadik személyek értesítését nem írja elő a jog az ilyen eljárások esetén, ezért őket nem véd a jog.

Az alapítónak vajmi kevés lehetősége van az alapítvány megszüntetésére, az ő joga csupán annyi, hogy döntsön az alapítványnak egy másik alapítvánnyal való egyesüléséről (Ptk. 74/E. § (6) bekezdés). A szétválást viszont nem szabályozza a Ptk., és erre a gyakorlatban sincsen eset.

b) Egyesület

Az egyesület megszűnik, ha feloszlását vagy más egyesülettel való egyesülését a legfelsőbb szerve kimondja (Ptk. 63. § a) pont). A megszüntetést a bíróság is elrendelheti az ügyész keresete alapján, ha az egyesület tevékenysége sérti a Magyar Köztársaság alkotmányát, bűncselekményt valósít meg, vagy bűncselekmény elkövetésére hív fel, illetve sérti mások jogait és szabadságát (Etv. 2. § (2) bekezdés és 16. § (2) bekezdés b) pont). A bíróság megállapíthatja az egyesület megszűnését akkor is, ha legalább egy éve nem működik, és tagjainak száma tartósan tíz fő alatt van (Etv. 16. § (2) bekezdés e) pont). A bíróság felfüggesztheti az egyesület tevékenységét és felügyelőbiztost rendel ki, ha a szervezet működésének törvényessége másképpen nem biztosítható (Etv. 16. § (2) bekezdés c) pont). A felügyelőbiztos jogait és kötelezettségeit a törvény nem szabályozza: egyszemélyes ügyvezetésként kell eljárnia. A fenti szabályok a társadalmi szervezetekre is vonatkoznak.

A 1991. évi XLIX. tv. 3. § (1) bekezdés a) alpontja a törvény alkalmazásában gazdálkodó szervezetnek, tehát a csőd- és felszámolási eljárása hatálya alá helyezi a sportegyesületet.

Az alapítvány és az egyesület illetéknéppeni szabályozása rendkívül hézagos és elfogadhatatlan. Álláspontom szerint a jelenlegi állapot jogállami követelményeknek nem felel meg, mindez megalapozná az állam felelősségét mindazon károkért, amely az alapítványok és egyesületek fizetésképtelensége szabályozatlanságából éri a hitelezőket és egyéb károsultakat. Azért nem vonatkozik állítólag a csődtörvény az egyesületekre és alapítványokra, mert e szervezeteknek amúgy is kevés a vagyona, az eljárás költségeit pedig az államnak kellene viselni, és a csődeljárás amúgy is egy költséges és lassú eljárás.³⁸ Ez önmagában nem jelenti azt, hogy az államnak ne lenne kötelezettsége ezen szervezetek fizetésképtelenségi eljárására garanciális és jogállami módszerekkel történő szabályozása.

c) Egyéb

Mivel a nonprofit gazdasági társaságok a csődtörvény hatálya alá esnek, ezért azok hitelezői védettebbek, mint az alapítványokéi vagy az egyesületekéi. A törvény jöhetnek csak a gazdasági társaságokra utal,³⁹ de ez a törvény értelmezésében kiterjed azokra a formákra, amelyek⁴⁰ nem jövedelemszerzésre irányulnak. További hitelező védelmi szabályt garantálnak a Gt. azon szabályai, amely a tag korlátozott felelősségének áttörésére vonatkoznak.

III. Nonprofit szervezetek adójoga

1. Közhasznú szervezetek társasági adója

A közhasznú szervezetek adóztatásának elvi kereteit a közhasznú szervezetekre vonatkozó törvény határozza meg, a társasági- és osztalékadóra vonatkozó törvény, valamint az egyes különös szervezetek számviteli szabályait megalkotó kormányrendeletek alapján kell a szükséges számításokat elvégezni.⁴² A társasági adót a közhasznú szervezet üzleti bevételei alapján számítják ki, az egyéb bevételeket (adományok, hozzájárulások, stb.) külön kell könyvelni. Ami a közhasznú társasá-

³⁸ Az új Ptk. kodifikációs eljárása során Török Gábor által prezentált kéziratoss vázlat.

³⁹ 1991:XLIX. tv. 3. § (1) bekezdés a) alpontja.

⁴⁰ 2006:IV. tv. 4. § (1) Gazdasági társaság nem jövedelemszerzésre irányuló közös gazdasági tevékenység folytatására is alapítható (nonprofit gazdasági társaság). Nonprofit gazdasági társaság bármely társasági formában alapítható és működtethető. A gazdasági társaság nonprofit jellegét a gazdasági társaság cégnevében a társasági forma megjelölésénél fel kell tüntetni.

⁴¹ A tanulmánynak e a része a Bucerius Egyetem (Hamburg) jogi karának a „Dotations- und Spendenrecht in Ungarn” konferenciájára (szervezte: W. Rainer Walz professzor és Dr. Thomas von Hippel) készített tanulmányom alapján íródott, a tanulmány megjelent németül: ZOLTÁN CSEHI: Gemeinnützigkeits- und Spendenrecht in Ungarn. In R. WALZ – L. VON AUER – TH. VON HIPPEL (Hrsg.): *Spenden- und Gemeinnützigkeitsrecht in Europa*. Tübingen, 2007, 511–570.

⁴² 224/2000. (XII. 19) sz. Kormányrendelet a számviteli törvény szerinti egyes egyéb szervezetek beszámoló készítési és könyvvezetési kötelezettségeinek sajátosságairól; 114/1992. (VII. 23.) sz. Kormányrendelet a társadalmi szervezetek gazdálkodó tevékenységéről; 115/1992. (VII. 23.) sz. Kormányrendelet az alapítványok gazdasági rendjéről.

gok könyvelését és számvitelét illeti, ott különböző szabályok alkalmazandóak (a közhasznú társaságok minden esetben kettős könyvelést kell, hogy vezessenek, a más közhasznú szervezetek bizonyos esetekben választhatják az egyszerű könyvitelt is).

a) Adómentességek

A közhasznú szervezet jótékonyági tevékenységéből származó bevétele adómentes (regisztrált közhasznú szervezet esetén). Ha nincs regisztrálva a nonprofit szervezet, akkor a „közcélből” származó jövedelme, amit az alapszabály ekként sorol fel, adómentesnek számít, függetlenül attól, hogy a nonprofit szervezet be van-e jegyezve a közhasznú szervezetek nyilvántartásában és hogy ott adómentesnek számít-e (lásd a Tao. 6. sz. mellékletét).⁴³ A Tao. kiveszi a vállalkozási tevékenység alól mindazokat a tevékenységeket, amelyek az adott szervezet alapító okiratában, alapszabályában nevesített cél szerinti tevékenységnek minősül, ideértve az e tevékenységhez kapott juttatást és tagdíjat is. Azaz, ezek a bevételek nem sorolandók a társasági adó alapját képező bevételek közé. A Tao. 6.sz. melléklete egyre bővül, legutóbb a nonprofit gazdasági társaságok és a szociális szövetkezet egyes bevételeit is nevesíti a törvény, azaz kiveszi a társasági adó kötelezettséget jelentő bevételek közül. A nonprofit szervezetek jótékonyaságból, vagy nonprofit tevékenységekből fakadó, vagy azokkal kapcsolatos bevételeit külön kell könyvelni, a vonatkozó költségekkel és kiadásokkal együtt (kivéve a közhasznú társaságot, ahol az előbb említett különös szabályok alkalmazandóak).

b) Adókedvezmények és adóelőleg-számítás

Az adózás előtti nyereséget másként kell számítani a nyilvántartásba vett közhasznú szervezet esetén, és másként az egyéb nonprofit szervezetek esetében (lásd a társasági- és osztalékadóról szóló törvény 9. §-át). A közhasznú szervezet adózás előtti eredményét (valamint a kiemelkedően közhasznú szervezetként besorolt alapítványnak, közalapítványnak, társadalmi szervezetnek, köztestületnek és felsőoktatási intézménynek) csökkenteni lehet az adózás előtti nyereség 20%-ával (Tao. 9. § (2) bekezdés b) alpont); ugyanakkor más szabályok is csökkentik vagy növelik az adóalapot.

Adómentes a nyilvántartott közhasznú szervezetek üzleti bevétele az összes bevétel 10%-áig, de maximum 20 millió forintig, kiemelkedően közhasznú szervezet esetében az összes bevétel 15%-áig. Adómentes az alapítvány, közalapítvány és társadalmi szervezet, ha bevétele legfeljebb 10 millió forint, feltéve, hogy az üzleti bevétel nem több, mint 10%-a a teljes bevételnek (beleértve az összes hozzájárulást és adományt).⁴⁴ A közhasznú társaságok adómentessége és adóalapjának számítása kissé

⁴³ 6. sz. melléklet, „A”: alapítványok, közalapítványok, társadalmi szervezetek, köztestületek részére; „C”: a közhasznú társaságok részére.

⁴⁴ A Tao 9. § (7) bekezdése és a 20. § (1) a) pontja ellentmondó, az első szerint 10%-ig 20 millió forintos határig, a második szerint 10% 10 millió forintos határig.

különbözik a nyilvántartott közhasznú szervezetekétől.⁴⁵ Ezek az arányok nem túlságosan bőkezűek, ezeken lehetne javítani, az állam jobban kezdeményezhetné az adományozást.

2. A támogatók adókedvezményei

a) Társasági adó

A támogató adózás előtti nyeresége a nyilvántartásba vett közhasznú szervezetnek, a kiemelkedően közhasznú szervezetnek (egyháznak, közérdekű célú kötelezettségvállalásnak) nyújtott támogatás összegével – a törvény szerinti mértékben – csökkenthető.⁴⁶ A „támogatás” vagy „adomány” fogalma pontosan meg van határozva a társasági adóról és az osztalékadóról szóló törvényben⁴⁷ – egyrészt minden tehertől mentes, jótékony célú hozzájárulásnak kell lennie (támogatás, ingyenes vagyoni tranzakciók, ingyenes szolgáltatások), másrészt nem jelenthet vagyoni előnyt az adományozónak, közeli hozzátartozójának, felügyelő szervezetszervezőinek vagy tagjának, illetőleg a közhasznú szervezet könyvvizsgálójának.

A támogató adózás előtti nyeresége tovább csökkenthető tartós adományozás esetén, ahogyan a Ksztv. előírja, az első teljesítést követő évtől ezen a jogcímen adott adomány további 20%-ával, de együttesen legfeljebb az adózás előtti nyereség 20%-ával. Kiemelkedően közhasznú szervezetek támogatása esetén az adomány összegének 150%-ával csökkenthető az adózás előtti eredmény. Ha az adományozás kiemelkedően közhasznú szervezetnek nyújtott tartós adományozásnak minősül, az ezen a jogcímen adott adomány újabb 20%-a érvényesíthető, tehát az első teljesítést követő

⁴⁵ Lásd Tao 20. § (1) bekezdés b) alpontja és 20. § (5) bekezdés

⁴⁶ Id. Ptk. 593–596. § § – kötelezettségvállalás közérdekű célra – lényegében nem más, mint egy jogügyleti alapítvány jogi személyiség és szervezet nélkül; csupán egy szerződéses kötelezettségvállalás jótékony célú adomány szolgáltatására.

⁴⁷ Tao. 4. § 1/a *adomány*: a közhasznú szervezet, a kiemelkedően közhasznú szervezet részére a közhasznú szervezetekről szóló törvényben nevesített közhasznú tevékenység, a kiemelkedően közhasznú besorolást megalapozó közfeladat (a továbbiakban: közhasznú tevékenység) támogatására, valamint a külön törvényben meghatározott feltételeknek megfelelő egyház részére az ott meghatározott tevékenysége támogatására, továbbá a közérdekű kötelezettségvállalás céljára (ideértve az önkéntes kölcsönös biztosító pénztár támogatását, valamint a költségvetési szervnek alapkutatásra, alkalmazott kutatásra vagy kísérleti fejlesztésre adott támogatást is) az adóévben visszafizetési kötelezettség nélkül adott támogatás, juttatás, térítés nélkül átadott eszköz könyv szerinti értéke, térítés nélkül nyújtott szolgáltatás bekerülési értéke, feltéve, hogy a) a jogügyletre vonatkozó dokumentum (így különösen az alapító okirat, tájékoztató, reklám), körülmény (így különösen szervezés, feltétel, kapcsolódó jogügylet) valós tartalma alapján nem állapítható meg, hogy az nem szolgálja, vagy csak látszólag szolgálja a közhasznú, a közérdekű, továbbá – egyház esetében – a külön törvényben meghatározott célt, b) az nem jelent az e törvényben és a személyi jövedelemadóról szóló törvényben meghatározottakon túl vagyoni előnyt az adományozónak, az adományozó tagjának (részvényesének), vezető tisztségviselőjének, felügyelő bizottsága vagy igazgatósága tagjának, könyvvizsgálójának, illetve ezen személyek vagy a magánszemély tag (részvényes) közeli hozzátartozójának azzal, hogy nem minősül vagyoni előnynek az adományozó nevére, tevékenységére történő utalás. Ehelyütt érdemes arra utalni, hogy Assisi Szent Ferenc megtiltotta a testvéreknek, hogy pénzt fogadjanak el, lásd *Regula non bullata*. 8. fejezet. In JACQUES LE GOFF: *Assisi Szent Ferenc*. Budapest, 2002, 167.

évtől a hozzájárulás 170%-a, de együttesen legfeljebb az adózás előtti nyereség 20%-a (Tao. 7. § (5) bekezdés).

A támogató több nyilvántartásba vett közhasznú szervezetnek is nyújthat jótékony célú támogatást különböző célokra, az adókedvezmények mértéke azonban nem haladhatja meg együttesen az adózás előtti eredmény 25%-át – ez a legfelső határa az ilyen adócsökkentésnek (Tao. 7. § (6) bekezdés).

A „tartós támogatást” vagy „tartós adományozást” úgy határozza meg a Ksztv., mint a közhasznú szervezet és támogatója által kötött speciális szerződés alapján nyújtott pénzbeli támogatást, ahol a szerződésben a támogató arra vállal kötelezettséget, hogy a támogatást legalább négy évig azonos vagy növekvő összegben ellenszolgáltatás nélkül adja.⁴⁸

Az adózás előtti eredményt az adózó csak akkor csökkentheti, ha rendelkezik a nyilvántartásba vett közhasznú szervezet által kiállított igazolással, amely tartalmazza a kiállító és az adózó megnevezését, székhelyét, adószámát, az adomány összegét és a támogatott célt, valamint a közhasznúsági fokozatot (Tao. 7. § (7) bekezdés).

A fenti adózási szabály már csak bizonyos jogalanyok részére történő juttatást vonja be a körbe, tehát a Tao. alá eső adományozó csak akkor élhet ezzel a jogával – a többi feltétel fennállása esetén –, ha adományát közhasznú szervezetnek, kiemelkedően közhasznú szervezetnek, egyháznak, közérdekű célú kötelezettségvállalásnak nyújtja.

A közhasznú szervezeteknek nem kell adóelőleget fizetniük, illetve mentesülnek néhány eljárási kötelezettségtől is, amelyek más üzleti szereplőket viszont terhelnek.

b) Személyi jövedelemadó

(i) Adókedvezmény a személyi jövedelemadóból

A fizetendő személyi jövedelemadó (nem az adóalap, hanem maga az adó) a közcélú adományok 30%-ával csökkenthető, kiemelkedően közcélú szervezetnek nyújtott adomány esetén legfeljebb 100 000 forinttal, ha pedig a közcélú adományt nyilvántartásba vett közhasznú szervezet, vagy az Adóhivatal külön nyilvántartásában jegyzett elismert egyház kapta, legfeljebb 50 000 forinttal (1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról, „Szja.”, 41. § (4) bekezdés). A kedvezményt csak az adózás előtti alpból kiszámított adó összegéig lehet megvalósítani. A közcélú adomány fogalmát is meghatározza az Szja. 41. § (2) bekezdése,⁴⁹ valamint a (3) bekezdés⁵⁰ és (6) bekezdés⁵¹ ezt a rendelkezést pontosítja.

⁴⁸ Ksztv. 26. § (n)

⁴⁹ Szja. 41. § (2) bekezdés: A közcélú adomány *a)* a közhasznú szervezetekről szóló törvényben meghatározott tevékenységet (tevékenységeket) folytató közhasznú szervezet, kiemelkedően közhasznú szervezet közhasznú tevékenységének céljára, *b)* a külön törvényben meghatározott feltételeknek megfelelő egyház számára, az ott meghatározott tevékenység támogatására, *c)* a közérdekű kötelezettségvállalás (ideértve az önkéntes kölcsönös biztosító pénztár támogatását, valamint a költségvetési szervnek alap kutatásra, alkalmazott kutatásra vagy kísérleti fejlesztésre adott támogatást is) céljára az adóévben befizetett (átadott) pénzüsszeg a (3) bekezdésben említettek kivételével.

⁵⁰ Szja. 41. § (3) bekezdés: Nem minősül közcélú adománynak és nem jogosít a kedvezmény igénybevételére az olyan igazolt összeg, amellyel összefüggő jogügyletre vonatkozó dokumentum (így különösen

Az Szja. más adócsökkentési módokat is lehetővé tesz az adófizető számára, például a szerzői jogi védelem alá eső művekből származó jövedelmet (Szja. 39. § (2) bekezdés), egyes biztosítási jogviszonyokból származó jövedelmet (Szja. 42. §), a mezőgazdasági őstermelők jövedelmét (Szja. 39. § (1)), valamint a tandíjat bizonyos feltételek megléte esetén le lehet vonni az adóból. Ha a személyi jövedelem kevesebb, mint évi 3,4 millió forint, összesen maximum 100 000 forint adókedvezményt lehet érvényesíteni, beleértve a közcélú adományokat is (Szja. 44. § (2) bekezdés). 3,4 millió forintos évi jövedelem felett az adókedvezmény maximális összegét a 3,4 millió forint feletti összeg 20%-ával kell csökkenteni. 3,9 millió forint felett ilyen adókedvezményt nem lehet érvényesíteni (Szja. 44. § (2) bekezdés).

Az adó összegét csak akkor lehet csökkenteni, ha a közhasznú szervezet igazolást adott róla az adófizetőnek.

3. A közcélú adományok jogosultjainak adómentes bevétele

Az Szja. 1. sz. mellékletének 3. pontja határozza meg az Szja. adómentes közcélú juttatások körét (adómentes közcélú juttatások). Az erre vonatkozó szabályok eléggé bonyolultak, mivel nem minden regisztrált közhasznú szervezet vagy kiemelten közhasznú szervezet adhat ki igazolást, csak az Szja.-ban meghatározott különleges esetekben.⁵²

4. Helyi adók alóli mentességek

A települési (községi, városi, fővárosi és kerületi) önkormányzatok képviselő testületei rendelettel, a hatáskörükben helyi adókat vezethetnek be az 1990. évi C. törvény keretszabályai alapján. A települési önkormányzat saját akaratából döntést hozhat a

az alapító okirat, tájékoztató, reklám), körülmény (így különösen szervezés, feltétel, kapcsolódó jogügylet) valós tartalma alapján akár közvetve is megállapítható, hogy annak befizetése csak látszólagos, vagy a befizetés csak látszólagosan szolgálja a közcélú adomány fogalmába sorolt célokat, vagy az adókedvezménnyel elérhető vagyoni előny megszerzése mellett az adományozó magánszemély vagy annak közeli hozzátartozója további vagyoni előnyben részesül. Ilyen esetekben az igazolás kiállítása valótlan adatszolgáltatásnak minősül.

⁵¹ Szja. 41. § (6) bekezdés: Nem számít vagyoni előnynek az adományozó nevére, tevékenységére történő utalás. Nem számít vagyoni előnynek a közoktatási törvény hatálya alá tartozó oktatási intézményben folyó képzésben való részvétel.

⁵² 3.1. a közhasznú, kiemelkedően közhasznú alapítványból, közalapítványból annak alapszabályban rögzített közhasznú céljával összhangban a magánszemély részére kifizetett azon összeg, amelyet az oktatási intézményekben folytatott tanulmányokra, kutatásra, külföldi tanulmányútra (ösztöndíj címén) folyósítanak, a szociálisan rászoruló részére szociális segély címén folyósítanak, a diák- és szabadidősport résztvevőjének alkalmanként legfeljebb az 500 forintot meg nem haladóan folyósítanak;

3.2. az az összeg, amelyet

3.2.1. olyan alapítványból, közalapítványból kap a magánszemély, amelyet 1993. január 1-jét megelőzően kizárólag külföldi pénzeszközökből alapítottak, feltéve, hogy az több csatlakozó, támogató jogi és magánszemély csatlakozása, támogatása a 3.2.2. pont feltételeinek megfelelő, vagy

3.2.2. vállalkozási tevékenységet nem folytató alapítványtól, közalapítványtól, egyesülettől kap a magánszemély, feltéve, hogy az alapítvány, a közalapítvány, az egyesület a részére történő befizetésről (nem pénzbeli juttatásról) adó- vagy adóalapcsökkentés igénybevételére jogosító igazolást nem ad (adott) ki,

helyi adókról és szabályozhatja azokat. A helyi adók közé tartozik a vagyonadó (ingatlanra vagy építményre), a kommunális jellegű adók (mint az idegenforgalmi adó) és a helyi iparüzési adó (5. §). A múlt év során felmerült a kérdés, hogy ez a fajta adóztatás összefér-e az EU-szabályokkal; azóta a kérdés eldőlt, az adó maradt. Mindenesetre a nonprofit szervezetek (alapítványok, közalapítványok, társadalmi szervezetek, közhasznú társaságok, stb.) mentesek minden helyi adó alól, ha a társasági és osztalékadóról szóló törvény alapján az üzleti bevételeik után társasági adót sem kell fizetniük (1990: C. tv. 3. § (2) bekezdés). A helyi adózási szabályok szerinti bevallások benyújtása kötelező, függetlenül attól, hogy helyi adót kell-e majd fizetni, vagy sem.

5. ÁFA

Minden magyarországi székhelyű adóalany dönthet úgy, hogy nem lesz ÁFA-adóalany, ha a szolgáltatásai és más üzleteinek a teljes éves forgalma nem lépi túl a 4 millió forintot (lásd 1992. évi LXXIV. törvény az általános forgalmi adóról, 49. § (1)–(2) bekezdések). Ha az adóalany alanyi adómentes, alapvetően, bizonyos kivételekkel, mentes az ÁFA-fizetés és az ÁFA-nyilvántartás, -megállapítás, -bevallás, és -elszámolás alól is, ugyanakkor nem jogosult az államtól az ÁFA visszaigénylésére (Áfa tv. 50. §).

6. Az ún. „1%-os törvény” (1996. évi CXXVI. törvény a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról)

Magyarországon minden adófizető magánszemély jogosult jövedelemadójának kétszer 1%-áról rendelkezni. Az egyik 1%-ot egy „civil szervezet” (kivéve a pártokat és a szakszervezeteket), egy (legalább két évvel korábban bejegyzett) alapítvány, kiemelten közhasznú szervezet⁵³ (de ezeken belül csak alapítvány, közalapítvány vagy civil szervezet) vagy más, állami tulajdonban lévő, vagy államilag finanszírozott intézet (mint például az Állami Operaház, az Országos Széchényi Könyvtár vagy múzeumok

3.2.3. a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról szóló törvény alapján a költségvetési törvényben meghatározott kiemelt előirányzat terhére kap a magánszemély,

3.2.4. a Magyar Köztársaság nemzetközi szerződéses kötelezettségeiből eredően folyósított nemzetközi segélyből származó, erre vonatkozó nyilvántartással igazolt források terhére kap a magánszemély;

3.3. a közérdekű kötelezettségvállalásból, a közhasznú, kiemelkedően közhasznú társadalmi szervezetből, alapítványból, közalapítványból annak létesítő okiratában rögzített közhasznú céljával összhangban a közhasznú cél szerint címzett magánszemély által természetben megszerzett bevétel.

A kétségek eloszlátása végett, az Sza tv. ezen 1. sz. mellékletének 3.4. albekezdése kijelenti, hogy a 3.1–3.3. pontokban foglaltak esetében sem adómentes az a bevétel, amelynek címzettje az alapító, az adományozó, a támogató – kivéve a gyógyításával közvetlenül összefüggő természetben megszerzett bevételt –, továbbá az a bevétel, amelyet a szervezettel, a közérdekű kötelezettségvállalás szervezőjével munkaviszonyban, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban vagy más, a Ptk. szerinti szerződéses jogviszonyban álló magánszemély bármilyen jogcímen kap.

⁵³ Érdemes megjegyezni, hogy a törvény nem utal a regisztrált közhasznú szervezetekre, tehát mindegyik törvény különböző típusú közhasznú szervezetre utal.

– melyek mind név szerint fel vannak sorolva a törvényben) részére „adományozható”.⁵⁴ Mindezen entitásoknak meg kell felelniük a törvény szigorú előfeltételeinek. A jövedelemadó az említett 1%-át a magyar állam utalja át az államháztartásból.

A személyi jövedelemadó második 1%-át egy, az erre alkalmassá tevő technikai számmal rendelkező bejegyzett egyház részére lehet adományozni.

Ezeket az adományokat állami juttatásoknak kell tekinteni, és az állami juttatásokra vonatkozó szigorú szabályok alkalmazandók rájuk.

1999-ben, az 1%-os szabály alapján, az egyházak részére kb. 1,4 milliárd forintot, 2005-ben pedig 2,4 milliárdot adományoztak. 2004-ben 127 egyház rendelkezett technikai számmal az 1%-os felajánlások fogadása érdekében; a Római Katolikus Egyház 2,1 milliárd forintot kapott, azaz a teljes adományozott összeg 61%-át, a listán a második a Magyar Református Egyház volt, 661 millió forintnyi teljes adományozott összeggel, harmadik pedig a Magyar Protestáns Egyház 216 millió forinttal, ugyanakkor az úgynevezett nem-történelmi egyházak ugyancsak jelentős kedvezményezettjei az adófizetők 1%-os felajánlásainak.

Az 1%-os törvény létrehozása után több évvel, világossá vált, hogy a magánszemélyeknek⁵⁵ csak 40%-a, később 50%-a rendelkezik az adója 1%-áról. Emiatt a

⁵⁴ 1996: CXXVI. tv 4. § (1) E törvény alkalmazásában kedvezményezett

a) azon – az egyesületi jogról szóló 1989. évi II. törvény szerinti – társadalmi szervezet (kivéve a pártot, munkaadói és munkavállalói érdekképviseleti szervezetet), amelyet a bíróság a magánszemély rendelkező nyilatkozata évének első napja előtt legalább két évvel, és

b) azon alapítvány, amelyet a bíróság a magánszemély rendelkező nyilatkozata évének első napja előtt legalább két évvel, továbbá

c) azon kiemelkedően közhasznú alapítvány, társadalmi szervezet és közalapítvány, amelyet a bíróság a rendelkező nyilatkozat évének első napja előtt legalább egy évvel kiemelkedő közhasznú szervezetként, illetve közalapítványként

nyilvántartásba vett és az alapszabálya, illetőleg az alapító okirata szerint a rendelkező nyilatkozat évének első napja előtt legalább egy évvel – a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény 26.

§ c) pontjában meghatározott – közhasznú tevékenységgel ténylegesen foglalkozik;

d) a Magyar Tudományos Akadémia;

e) az Országos Tudományos Kutatási Alaprogram (OTKA);

f) a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 2. és 3. számú mellékletében szereplő országos közgyűjtemény és a következőkben felsorolt egyéb kulturális intézmény:

1. Magyar Állami Operaház,
2. Magyar Országos Levéltár,
3. Országos Széchényi Könyvtár,
4. Magyar Filmarchívum,
5. Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtár;

g) az országos gyűjtőkörű szakmúzeumok;

h) az a könyvtári, levéltári, múzeumi, egyéb kulturális, illetve alkotó- és előadó-művészeti tevékenységet folytató szervezet, amely a rendelkező nyilatkozat évének első napja előtti három év valamelyikében a helyi önkormányzattól, az országos, illetve a helyi kisebbségi önkormányzattól vagy a központi költségvetéstől egyedi támogatásban részesült és nem tartozik az előző kategóriákba;

i) a felsőoktatásról szóló törvény 1. számú mellékletében meghatározott felsőoktatási intézmény.

⁵⁵ BÓDI GY. – CSÁTHNÉ SOLYMÁR K. – JUNG A. – KOVÁCSNÉ HOMORÓDI B. – LAKROVITS E.: *Nonprofit ka-lausz 2005*, adó-kódex 2005/7, 27.

harmadik szektor nyomására egy új törvényt hoztak a Nemzeti Civil Alapprogram keretén belül, amely szerint minden személyi jövedelemadó 1%-a, mely felett az adózó magánszemélyek nem rendelkeztek, egy nonprofit szervezetnek lesz kiosztva. A Nemzeti Civil Alapprogram törvény rendelkezik ezen állami pénz szétosztásának előkészítéséről és eldöntéséről. Évente átlagosan 7 milliárd forintnyi pénzt osztanak szét a Nemzeti Civil Alapprogram alapján különböző közhasznú szervezeteknek.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Összegezve, megállapíthatjuk, hogy az adózásról szóló törvények és egyéb jogszabályok csak részben támaszkodnak a közhasznúsági törvényre és a szabályozás nem alkot egy homogén, egységes rendszert. A regisztrált közhasznú szervezetek keveredése az alapítványokkal és a közalapítványokkal, a kivételek és a kivételek kivételei, mind zavarba ejtőek. Ennek ellenére a szabályozás áttekinthető, nem nevezhető bonyolultnak.

A magánszemélyek adókedvezményeinek arányai és lehetőségei 2006-ot követően nagyon korlátozottak, bármilyen levonás a jövedelemadóból különösen értelmetlennek tűnik a 2005-ös adómódosításokat követően.

IV. A vezető szervek tagjainak kötelezettségei

A. Bevezetés

Sem a Ptk., sem külön jogszabályok nem rendelkeznek az egyesületek és alapítványok vezető szerve tagjainak feladatairól és kötelezettségeiről. Miért? Történelmileg mindkét szervezet szabályozása azért ennyire vázlatos és elnagyolt, mivel megalkotásuk idejében minimalizálni próbálták a kommunista hatalom ellenállását, amely veszélyeztethette volna ezen szervezetek beilleszkedését a jogi szabályozásba. Mindenesetre az ezzel kapcsolatos egyetlen felhívható szabály az alapítvány körében a Ptk. 74/C. § (5) bekezdése, amely azt mondja ki, hogy a kezelő szerv vagy annak tisztségviselője által a feladatkörének ellátása során harmadik személynek okozott kárért az alapítvány a felelős. Az alapítvány kezelő szervének a tagja és tisztségviselője az alapítványnak okozott kárért az általános szabályok szerint felel. Ha a kezelő szerv tevékenységével az alapítvány célját veszélyezteti, az alapító a kijelölést visszavonhatja, és kezelőként más szervezet jelölhet ki. A kuratóriumi tagok kötelezettségeire egyéb szabályokat nem tartalmaz a Ptk., hanem az esetjog alakított ki bizonyos általános elveket, bár ezek az elvek csak szélsőséges jogsértésekre vonatkoznak, enyhébbekre nem.

A bírói esetjog alakította ki az alapító és a kuratórium kapcsolatára vonatkozó szabályokat. Ezt a szabályrendszert részben inkorporálták a Ptk. 74/C. § (3) bekezdésébe: nem jelölhető ki, illetve nem hozható létre olyan kezelő szervezet, amelyben az alapító – közvetlenül vagy közvetve – az alapítvány vagyonának felhasználására meghatározó befolyást gyakorolhat. Az alapító és a közeli hozzátartozói⁵⁶ nem lehet-

⁵⁶ A közeli hozzátartozó fogalmát a Ptk. 685. § b) pontja definiálja.

nek többségben a kuratóriumban.⁵⁷ Szintén a bírói esetjog szabálya szerint az alapító és a közeli hozzátartozói⁵⁸ nem is képviselhetik az alapítványt.⁵⁹ A kurátoroknak nyilatkozniuk kell arról, hogy függetlenek az alapítótól,⁶⁰ amelyet szintén be kell nyújtani a nyilvántartást vezető bírósághoz. A közzétett bírói esetjog tehát sokkal inkább foglalkozik az alapító-alapítvány viszonytal, mint a fiduciárius kötelezettségekkel. Az esetjog azt az elképzelést látszik támogatni, amely szerint addig, amíg az alapító nem tudja az alapítvány működését befolyásolni, az alapítvány jobban meg tudja a céljait valósítani, és így kevésbé áll fenn az alapítói visszaélések veszélye. A nyilvántartásba vételi eljárás során a bíróságnak az alapító okiratot kell megvizsgálnia, valamint arról kell meggyőződnie, hogy a kuratórium független az alapítótól és így, mint független szerv tudja az alapítvány céljait megvalósítani.⁶¹

Az esetjog tehát inkább az alapító-alapítvány viszonytal foglalkozik, mint a kuratóriumi tagok kötelezettségeivel. A kurátorok kötelezettségeit le lehet vezetni a megbízási szerződés szabályaiból. Prof. Atkinson szavaival élve: a kurátor „a másik képviseletében”, illetve „a másik érdekében”⁶² tevékenykedik. Ez a jogi helyzet Atkinson megfogalmazásától eltérően nem minősül szolgáltatnak a magyar jogban. „Serve the one the principal designates, as the principal designates”⁶³ – írta Atkinson.⁶⁴ Ez a magyar jogban nem így értelmezendő, már csak kulturális konnotációja miatt sem nevezhetnénk szolgáltatnak ezt a viszonyt; a szolgálat Európában mást jelent, mint az amerikai kultúrában. A megbízott a megbízó érdekében és útmutatása alapján jár el kellő gondossággal – de ez nem szolgálat, hanem a megbízott a saját belátása szerinti független és autonóm személyiségként történő eljárása. A megbízott szabad kezét kap abban, hogy a megbízója érdekében miként járjon el.

A megbízási szerződés⁶⁵ már a római jogban is ismert volt, és azóta a kontinentális jogrendben még fontosabb szerződéstípussá vált. A római időkben a megbízási

⁵⁷ „az alapító közeli hozzátartozói nem lehetnek többségben a kuratóriumban” (Legf. Bír. Kpfk. II.25.216/1992), közléteszi: LOMNICI ZOLTÁN: *Alapítványok és közalapítványok kézikönyve*. Budapest, 1998, 81.

⁵⁸ „az alapító közeli hozzátartozói nem lehetnek kuratóriumi tagok” (Legf. Bír. Kpfk. I.25.336/1991), közlétesze: *Közgazgatási-Gazdasági Döntvénytár*, 1999/8–9, 75–76.

⁵⁹ „ha az alapító képviselői többségben vannak a kuratóriumban, az alapító befolyást gyakorolhat az alapítvány vagyona felhasználására” (Legf. Bír. Kny. II.28.520/1990), közléteszi LOMNICI (1998) i. m. 79.

⁶⁰ A Legfelsőbb Bíróság egy eseti döntése szerint a kuratóriumi tagok elfogadó nyilatkozatával együtt a kurátorok „függetlenségi nyilatkozatát” is be kell nyújtani a bírósághoz a nyilvántartásba vételkor (Legf. Bír. Kny. III.27.407/1997. – KGD 1998/1/22.)

⁶¹ „A kuratóriumnak függetlennek kell lennie az alapítótól, hogy meg tudja valósítani az alapítvány céljait.” Legf. Bír. K. törv. II. 25.446/1992, közléteszi LOMNICI (1998) i. m. 81.; „A bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy az alapítvány működése el van-e különítve és független-e az alapítótól.” Legf. Bír. Kpfk. II. 25.830/1993. közléteszi LOMNICI (1998) i. m. 87–89.

⁶² „on behalf of”, illetve „for the benefit of”

⁶³ „Azt szolgálj, akit a principális kijelölt, és úgy, ahogyan ő kijelölte.” – fordítás tőlem, Cs.Z.

⁶⁴ Ld. ROB ATKINSON: *Obedience: The Double Dubious But Fundamental Fiduciary Duty*. A 2006. július 6–9. között Heidelbergben tartott „Comparative Corporate Governance for Nonprofit Organizations” c. konferencián tartott előadás vázlat.

⁶⁵ Vegyük figyelembe, hogy a magyar jogban a megbízási ellenértéket feltételez, csak kivételesen lehet ingyenes.

szerződés ingyenes volt.⁶⁶ „A (gazdag) római polgárt, amidőn felkérték, hogy lásson el egy ügyet egy másik személy javára, becsületbeli ügynek érezte, hogy ezt megtegye. Altruista módon járt el, úgy, ahogyan az egy az ő státusában lévő férfitől elvárható volt, egy a kegyességre, hitre, tiszteletre és barátságra alapozott etikai kódexnek megfelelő módon. Nem a saját nyereségéért tette, amit tett.”⁶⁷

A megbízás szabályai jól ismertek, mint ahogy az is, hogy mindenfajta megbízást a szerződéses jog általános szabályai és az egyes szakmákra (ügyvédek, könyvvizsgálók, szakértők, tanácsadók stb.) irányadó speciális szabályok rendeznek. A megbízás lényege továbbra is az, hogy a megbízott szakmai tudása és az ő személye a megbízás alapja és lényege.⁶⁸ „A mandátum a személyes bizalomra, a hitre és a barátságra épült. A megbízott bármifajta bizalomszegése a legkomolyabb következményekkel járt, infamia-t vont maga után”,⁶⁹ írja Zimmermann. Ha ez a bizalom megszakad vagy megszűnik, a megbízás is megszüntethető. Sem a gondosságra, sem a lojalitásra, sem a prudenciára nincs speciális szabály, mivel ezek mind a megbízásban gyökereznek, és mind a megbízás bizalmi viszony jellegén alapulnak. A megbízott szabad és autonóm egyénként cselekszik, az akaratának megfelelően.

Említettük már, hogy az egyesület illetve a társadalmi szervezet tagjainak a kötelezettségei nagyon vázlatosan és nagy vonalakban szabályozottak, azaz hiányoznak a részletes szabályok. A lojalitási és a gondossági kötelezettség nincs meghatározva és nem került eddig kimunkálásra. Az esetjog alapján a vezető szerv tagjainak a feladataira a létesítő okiratba foglaltak az irányadók,⁷⁰ és a megbízás általános, Ptk. szerinti szabályai alkalmazandók.

A társasági jog megpróbált speciális szabályokat kialakítani az ügyvezetőkre úgy, hogy azok különbözzenek az általános Ptk. szerinti szabályoktól.⁷¹ Ez fontos lehet a nonprofit társaságok esetében is. A régi Gt., a 1997. évi CXLIV. tv., 29. §-a szerint a vezető tisztségviselők a gazdasági társaság ügyvezetését az ilyen tisztséget betöltő személyektől elvárható fokozott gondossággal, a gazdasági társaság érdekeinek elsődlegessége alapján kötelesek ellátni. Az új Gt.-ben ez a „fokozott gondossági elvárás” már nem szerepel, helyette „az ilyen tisztséget betöltő személyektől általában elvárható gondossággal” formula szerepel, ami a korábbi felelősségi szinthez képest egy enyhébb megfogalmazást mutat.⁷² Hozzá tartozik, hogy az új Gt. szerint egyértelműen

⁶⁶ CSANÁDI GYÖRGY: *A megbízási jogviszony*. Budapest 1959, 7. és kk.

⁶⁷ REINHARD ZIMMERMANN: *The Law of Obligations. Roman foundations of the Civilian Tradition*. Oxford, 1996, 415. (Saját fordítás – Cs.Z.)

⁶⁸ Ld. ezzel kapcsolatban az LB 3/2006. jogegységi határozatát a megbízás megszűnéséről.

⁶⁹ ZIMMERMANN i. m. 424.

⁷⁰ Legf. Bír. Kpfk. I.25.681/1993., közzéteszi LOMNICI (2006) i. m. 79–81.

⁷¹ „Egy ügyvezetőnek (direktornak) olyan gonddal kell eljárnia, mint amilyen gondossággal egy ésszerűen prudens személy eljárna hasonló körülmények között. Ez természetesen egy nagyon általános formula. De egy ilyen típusú kötelezettség formulája nem is lehet más, mint bizonytalan és általános.” WILLIAM T. ALLEN: *The Corporative Director's Fiduciary Duty of Care and the Business Judgment Rule under U.S. Corporative Law*. In HOPT – KANDA – ROE – WYMEERSCH – PRIGGE (eds): *Comparative Corporate Governance*. Oxford, 1998, 317.

⁷² Uo.

a vezető tisztségviselő⁷³ felel a társasággal szembeni jogsértésekért vagy a társaság által kibocsátott határozatok megszegéséért. A lojalitási kötelezettség szabálya sem a jogszabályokban, sem a joggyakorlatban⁷⁴ nem lelhető fel, noha magam úgy gondolom, hogy ez a kötelezettség levezethető a megbízás általános szabályaiból.⁷⁵ Az új Gt. 22. § (2) bekezdése a Ptk.-nak a megbízási szerződésre vonatkozó szabályaira mint háttérszabályra utal, és úgy rendelkezik, hogy a vezető tisztségviselő nem állhat munkaviszonyban a társasággal. Vagyis egy ilyen szabályozás szabadabb jogi környezetet teremt arra, hogy a cég nevében függetlenebb döntéseket tudjon hozni az ügyvezetés az alkalmazotti alávetettség gátja alól felszabadulva.

A gondossági kötelezettség mint magatartási zsinórmérték alapján kell megítélni, amit általában egy hasonló pozíciójú személytől elvárunk. Ez a fajta mérce különbözik az egyesült államokbeli megközelítéstől, ahol is egy vezető tisztségviselő „lojalitási kötelezettsége” abban áll, hogy aszerint kell eljárnia, ahogyan ő maga a társaság érdekében a legjobbnak tartja.⁷⁶ A magyar jogban nem az számít, hogy a vezető tisztségviselő személyesen mit lát jónak, hanem inkább az, hogy mi várható el egy ilyen pozícióban lévő személytől, mi az, amit neki például egy nonprofit társaság érdekében tennie kellene. A mérce nem maga a személy, társadalmi elvárás nincs ezzel a konkrét személlyel szemben, vagyis a személyes tulajdonságok legfeljebb esetről esetre vizsgálandók.

B. A lojalitás kötelezettsége

Ahogy azt már korábban említettem, csak az új Gt. utal a vezető tisztségviselők lojalitási kötelezettségére (Gt. 30. § (2) bekezdés). A lojalitás elsősorban a társaság irányába kell fennállnia, azaz a vezető tisztségviselőnek a társaság érdekei elsődlegessége alapján kell eljárnia. Azt is mondhatnánk, hogy ez a lojalitási kötelezettség a részvényesek (tagok) érdekeit helyezi a második helyre, és minden egyéb harmadik személy érdekét ezek után helyezi. Ehhez hasonló szabályok vagy esetek nem ismeretesek az alapítványok, illetve egyesületek területéről.

1. Díjazás

A magyarországi alapítványok kurátorainak döntő többsége díjazás nélkül végzi tevékenységét. Általában a kurátorok maguk állják a költségeket, de ritkán előfordul az is, hogy díjazásért végzik a tevékenységüket.⁷⁷ Az alapító az alapító okiratban rendel-

⁷³ A német jogban az ügyvezetésnek a társaság érdekei elsődlegessége („Unternehmensinteresse”) alapján kell eljárnia, nem pedig a részvényesek érdekében. THEODOR BAUMS – KENNETH E. SCOTT: Taking Shareholder Protection Seriously? Corporate Governance in the United States and Germany. *The American Journal of Comparative Law*, 2005, 53.

⁷⁴ Ld. az előző lábjegyzetet.

⁷⁵ KLAUS J. HOPT: Corporate Governance in Nonprofit-Organisationen (In HOPT – VON HIPPEL – WALZ i. m. 254.) c. cikkében javasolja e szabályt alkalmazni.

⁷⁶ EVELYN BRODY: *The Board of Nonprofit Organizations: Puzzling Through the Gaps Between Law and Practice*. A 2006. július 6–9. között Heidelbergben tartott „Comparative Corporate Governance for Nonprofit Organizations” c. konferencián tartott előadás vázlata.

⁷⁷ Az alapító nem vállalhatja magára a kuratóriumi tagok költségétérítését. Ld. BH 1993.392

kezhet a kurátorok díjazásáról. Ha az alapító erről nem rendelkezik, a bírónak nincs arra lehetősége, hogy ezt a „hiányosságot” pótolja, szemben például az osztrák joggal, amely vélelmezi a visszerhességet, és a döntést végső sorban a bíróra bízva (lásd osztrák PSG 19. § (2) bekezdés). A magyar jogban viszont a kuratóriumnak sincs joga arra, hogy döntsön a saját tagjai díjazásáról. Elvileg – bár ez csak egy gyakorlati megközelítés esetjogi háttér nélkül – viszont van arra lehetőség, hogy a felügyelő bizottság (ellenőrző szerv) döntsön a kurátorok díjazásáról és költségtérítéséről.

Az egyesületek és társadalmi szervezetek vezető testülete tagjai díjazásáról a fentiek mondhatók el, noha ezen szervezetek esetében a legfőbb szerv bármikor dönthet díjazás kérdéséről. A gyakorlatban az önkéntes, nonprofit szervezetek nem fizetnek a vezető szerveik tagjainak, hanem csupán az egyéb hivatalnokok és munkavállalók kapnak díjazást.

A nonprofit társaságok és nonprofit szövetkezetek esetén a részvényesek (tagok) jogosultak a díjazásról és a költségtérítésről dönteni, de ugyanígy, ha van vezérigazgató, ő is jogosult erről döntést hozni.

2. Szerződéskötési képesség

Az esetjog alapján egyértelmű, hogy az alapító és az alapítvány egymással szerződést köthetnek.⁷⁸ Az általános szabályok azt tiltják, hogy mindkét felet ugyanaz a személy képviselje (Ptk. 221. § (3) bekezdés), és ugyancsak létezik az a generális szabály, amely szerint az ilyen szerződések a jóerkölcsbe⁷⁹ ütközhetnek, emiatt semmisesek (Ptk. 200. § (2) bekezdés). Az adójog egy harmadik megközelítést alkalmaz, nevezetesen, hogy az Art. 1. § (7) bekezdése szerint a szerződést, ügyletet és más hasonló cselekményeket a valódi tartalmuk szerint kell minősíteni, és az érvénytelen jogügyletnek annyiban van jelentősége az adózás szempontjából, amennyiben annak gazdasági eredménye kimutatható.

C. A megfontoltság követelménye

A megfontoltság követelménye megkerülhetetlen az alapítványi jogban, mivel ennek az elvnek az érvényesülése hivatott biztosítani az alapítvány hosszú távú működését. Megfelelő vagyongazdálkodás nélkül az alapítvány elveszíti a vagyonát, ami a megszűnéséhez vezet.

1. Magánjog

Alapítvány esetében elsődlegesen az alapító jogában áll a vagyongazdálkodás szabályait meghatározni (Ptk. 74/B. § (1) bekezdés c) pont). Ha az alapító ezt elmulasztja, a bíróság elutasítja a nyilvántartásba vételre irányuló kérelmet. Az alapító teljes szabadságot élvez a vagyonfelhasználás módja meghatározása tekintetében, a magyar szabályozás és gyakorlat – szemben a némettel – nem ismeri a „tökemegtartás”

⁷⁸ Legf. Bír. Kny. III.27.317/1995 – BH 1995/12/731, közzétéve a Bírósági Döntések Tárában (ld. 16. lj.)

⁷⁹ „Az igazságos és becsületes ember tisztességtudata” – ahogy idézte a Német Szövetségi Köztársaság Legfelsőbb Bírósága. In ZWEIFERT – KÖTZ: *An Introduction to the Comparative Law*. Oxford 1992², 411.

(„Vermögenserhaltungsprinzip”⁸⁰) alapkövetelményét.⁸¹ Az alapítvány tőkéje felhasználható például az alapítvány céljainak népszerűsítésére, vagy a tőke befektetéséből származó jövedelem, vagy annak egy része le is köthető stb. Az alapító úgy is dönthet, hogy például a tőke 10%-a fektethető részvénybe, 40%-a kötvényben, 50%-át pedig készpénzben a bankszámlán kell tartani. Semmi egzakt szabály nincs előírva erre nézve, még a tőkemegtartás szabálya sem. A legtöbb esetben az alapítvány nem tud csak a tőke hozamából működni, mivel az alapítványok jellemzően alultőkésítettek. Ezeknek a „fund-raising” alapítványoknak, amelyeket én inkább „koldus alapítványoknak” neveznék, a vagyongazdálkodása abból áll, hogy próbálnak forrást gyűjteni, amelyet aztán rövid idő alatt felélnek.

Mivel arra nézve nincsenek részletes szabályok, hogy az alapító okiratban miféle befektetéseket lehet megengedni, a magyar gyakorlatban jobbra államkötvényekbe, illetve államilag garantált egyéb értékpapírokba fektetnek be. A részvényekbe, fedezeti alapokba való befektetés, de bármely egyéb üzleti vállalkozás folytatásának megengedése a vezető döntésével és kötelezettségeivel szemben támasztott szigorúbb elvárásokat feltételezne.

A Khtv. alapján a befektetési tevékenységet folytató közhasznú szervezeteknek egy belső befektetési szabályzatot kell készíteniük, amelyet legfőbb szervük fogad el (Khtv. 17. §). Ennek a belső befektetési szabályzatnak a tartalmát az alapító vagy a legfőbb szerv szabadon határozhatja meg: a jogszabály mindössze annyit mond, hogy egy ilyen szabályzatot el kell fogadni, és aszerint kell eljárni. A legtöbb esetben a vezető szerv tagjai sem nem befektetési bankárok, sem nem pénzügyi tanácsadók, vagyis a vezetőség felelősségét nehéz pontosan megállapítani. Ez a szabályozási űr részben kitölthető lenne jogi keretszorításokkal, vagy jogi szabályozástól függetlenül, a szféra ajánlásaival.

2. Adójog

Amint már említettük, a Tao. 6. sz. mellékletében felsorolt kedvezményezett tevékenységekből származó jövedelem adómentességet élvez. Az alapítvány, a közalapítvány, a társadalmi szervezet és a köztestület jövedelem- és vagyonszerzésre irányuló, vagy ezt eredményező gazdasági tevékenységéből nem minősül vállalkozási tevékenységnek (i) a közhasznú tevékenység, vagy – ha nem minősül közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú szervezetnek – a létesítő okiratában nevesített cél szerinti tevékenység, ideértve mindkét esetben az e tevékenységhez kapott támogatást, juttatást és a tagdíjat is; (ii) a kizárólag a közhasznú tevékenységet – vagy ha nem minősül közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú szervezetnek – a cél szerinti tevékenységet szolgáló immateriális javak, tárgyi eszközök, készletek értékesítésének ellenértéke, bevétele; (iii) a szabad pénzeszközök betétbe, értékpapírba való elhelyezése után a hitelintézettől, az értékpapír kibocsátójától kapott kamatnak, illetve az állam által kibocsátott értékpapír hozamának olyan része, amelyet a közhasznú tevékenység, vagy

⁸⁰ W. RAINER WALZ: *Rechnungslegung für Nonprofit-Organisationen*. In HOPT – VON HIPPEL – WALZ i. m. 266.

⁸¹ CARSTEN CARSTENSEN: *Vorgaben für die Vermögensverwaltung der Stiftung nach Gesetz, Satzung und Rechtsprechung. Zeitschrift zum Stiftungswesen*, 3/2005, 90–98.

– ha nem minősül közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú szervezetnek – a cél szerinti tevékenység bevétele az összes bevételben képvisel azzal, hogy a bevételt mindkét esetben e kamat és hozam nélkül kell számításba venni (Tao. 6. sz. melléklet A) pont). A közhasznú társaságokra további speciális rendelkezéseket tartalmaz a 6. sz. melléklet C) pontja.

D. „Engedelmisségi kötelezettség” – „duty of obedience”

Atkinson professzor ötletes, ám a magyar jogban nem ismert meglátása szerint az engedelmisségi kötelezettség minden bizalmi viszony gyökere. Magyarországon az elvek valószínűleg már csak azért is egészen mások, mert a szabályokat az alapító akarata és szelleme lengi be: az alapító szándéka az alapítvány céljában jelenik meg.

Ezt a kérdést kicsit távolabbról vezetjük fel. A XIX. században a német joggyakorlatban az egyik leginkább vitatott kérdés a jogi személyiség elmélete volt. Mi a lényege és a magyarázata a jogi személyiségnek? Hogyan lehet az elkülönült személyiség létezését megmagyarázni? Néhány tudós a XIX. században úgy gondolta, hogy az alapítónak az alapítványra átruházott (transzferált) akarata teremti meg az alapítvány önálló jogi személyiségét.⁸² Az akarat-elmélet szerint tehát az alapító akarata hozza létre az alapítvány elkülönült jogi személyiségét.⁸³ Az alapítványra vonatkozó nézetek origója és alapja mindig az alapító akarata. Az alapító akarata az a legmagasabb princípium, amelyet az alapítványnak és a kuratóriumnak követnie kell. Az elvnek tehát történelmi gyökerei vannak. Az akaratelmélet egyik képviselője, Christian Meurer 1885-ben azt írta, hogy az alapítvány nem más, mint alapítójának akarata, a vagyon éltetője, vagyis az alapítvány hosszú távú működését az alapítói akarat determinálja. Más szavakkal ugyanezt jelenti Borgolte elve, miszerint az alapítvány a transzferált akarat manifesztumaként létezik külön entitásként.⁸⁴ A XX. század egyik alapítvány-

⁸² Kiváló összefoglalást ad erről FRANZ WIEACKER: Zur Theorie der Juristischen Person des Privatrechts. In FORSTHOFF – WEBER – WIEACKER (Hrsg.): *Festschrift für Ernst Rudolf Huber zum 70. Geburtstag*. Göttingen: Verlag Otto Schwartz&Co, 1973, 339–383.

⁸³ PAUL ROTH: Über Stiftungen. *Jahrbuch für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts*, 1 (1957), 205.

⁸⁴ MICHAEL BORGOLTE: Die Stiftungen des Mittelalters in rechts- und sozialhistorischer Sicht. In *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte (Kan. Abt.)*, 74 1988, 84. „Der Stifter setzt einen Teil seines Willens außer sich. So ist der Stiftung Objectivierung des menschlichen Willens. [...] Das bleibt sie aber, gleichgültig, ob der Urheber noch lebt oder schon tot ist. In der Stiftung tritt also ein rechtsträgender Wille in Erscheinung: dieser ist seinem Wesen nach wirksam und thätig, aber für alle Zeiten in seine Richtung gewiesen und gebunden. Träger des Stiftungsvermögens oder der Stiftung ist der Stifterwille, der sich in einem dauernden Zweck verewigt und so eine Person wird.“ [Az alapító az akaratának egy részét önmagán kívülre helyezi. Így az alapítvány az emberi akarat objektíválása. [...] És az is marad, függetlenül attól, hogy az alapító él-e még, vagy már halott. Az alapítványban tehát egy joghordozó akarat jelenik meg: ez a lényege szerint hatékony és tevékeny, de örök időkre kötve van az akarat irányához. Az alapítványi vagyonnak, vagy magának az alapítványnak a hordozója az alapítói akarat, amely egy tartós célban kifejeződik és így személyllyé válik.” – fordítás tőlem, Cs.Z.] – idézi CHRISTIAN MEURER: *Der Begriff und Eigenthümer der heiligen Sachen, zugleich eine Revision der Lehre von den juristischen Personen und dem Eigenthümer des Kirchenguts*, I. Düsseldorf, 1885, 73–84., az idézett mondatok a 75., 77. és 82. oldalról valók.

kutatója, Liermann⁸⁵ szerint az alapítvány lelke az alapító(k) akarata, amely így érintetetlen. Ez a XIX. századi teória tehát valamiképpen mind az alapítványi jog elméletében, mind a gyakorlatában fennmaradt, és a mai napig visszaköszön az alapítvány jogi szabályozásában.

Az utóbbi évek alapítványi gyakorlatában is a legnagyobb tisztelet övezi az alapító akaratát mind az alapítvány létrehozása, mint annak működése során. Az engedelmességi kötelezettség hozzákapcsolódik az alapító töretlen akaratához. Sőt, még maga az alapító is kötve van az alapító okiratban rögzített saját akaratához: az alapítvány célját a későbbiekben sem változtathatja meg,⁸⁶ még csak nem is bővítheti anélkül, hogy megfelelő (pótlólagos) vagyont ne rendelne hozzá. Az alapítvány célja, amely az alapító akaratán keresztül artikulálódott, változtathatatlan, ha az alapítvány célja meghíusult, az alapítvány megszűnik (meg kell szűnnie). Különleges esetekben viszont az alapítvány egyesülhet egy másik alapítvánnyal, de ilyenkor mindkét alapítvány eredeti célját meg kell tartani. Ha a kuratórium, illetve valamelyik kurátor megsértené az alapítói akaratot, akkor a kuratórium vagy a tag kijelölése visszavonható. Mit is jelent ez? Prof. Atkinson koncepciója szerint ez egy másfajta engedelmességi kötelezettség, amely az alapító rejtett illetve artikulált akaratában mutatkozik meg. De ez az engedelmesség véget ér ott, ahol a kuratórium szabad döntési kompetenciája kezdődik, amikor is a kurátorok autonóm döntéseket hozhatnak, mivel csak a vezetés fő elvei és irányai vannak lefektetve.

Ki is valójában a megbízó egy alapítványnál? Az alapítvány maga? Vagy az alapító, esetleg az ő akarata? Mindkettő? Azok, akiknek az érdekében az alapítvány működik? A kedvezményezettekben kellene ezt meglelnünk? Hiszen a kedvezményezettek az alapítvány gazdasági haszonélvezői. Vagy az összes eddigi együtt? Ahogy Evelyn Brody rámutatott: „megbízó nélküli megbízottakról” van szó, vagy, ahogy Atkinson – egy magyarul visszaadhatatlan szójátékkal – újrafogalmazta: „az elvek nem helyettesítik a megbízót.”⁸⁷

Noha ezeken kívül még jó pár teória létezik a „dead hand control”-tól kezdve sok más elméleten át. Nem hinném, hogy a probléma megoldhatatlan lenne, végül a Fermat-rejtély is megoldást nyert.

Az alapítványi jog Fermat-rejtélye, azaz a principális hiánya, pótolható. Az ellenőrzési jogot megfelelően kell allokálni az alapító, a belső ellenőrző szerv, az alapítvány működéséből hasznot húzók, és mások (könyvvizsgálók, hitelezők) között. Az államnak elő kell írnia a transzparens működés kötelezettségét, ha az alapítvány közpénzt használ. Az alapítótársaknak, az adományozóknak és a támogatóknak információs és bizonyos korlátozott ellenőrzési joguk kellene hogy legyen. Ezek így együtt helyettesíthetik a megbízót és annak ellenőrzési szerepét.

⁸⁵ HANS LIERMANN: Die Stiftung als Rechtspersönlichkeit – Aufgaben, Möglichkeiten und Grenzen des Stiftungswesens (17.5.1955). In *Deutsches Stiftungswesen 1948–1966*, 154.

⁸⁶ A Ptk. 74/B. § (5) bekezdése szerint „[...] az alapító az alapító okiratot indokolt esetben – az alapítvány nevének, céljának és vagyonának sérelme nélkül – módosíthatja. A módosításra egyebekben az alapítvány nyilvántartásba vételére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.” Ez a szabály egyébiránt a közalapítványokra is vonatkozik, erről lásd: a BH 1999.428.

⁸⁷ „Principles are no substitute for principals”, in ATKINSON i. m. 40.

Például a magyar jogban az alapító az alapító okiratban a jogainak a gyakorlására – különösen halála, megszűnése esetére – maga helyett más személyt is kijelölhet (Ptk. 74/C. § (7) bekezdés), ami egy limitált ellenőrzési jogot jelenthet. Az ilyen kijelölés nem minősül egyetemleges jogutódlásnak, vagyis a folyamatos alapítói pozíció megmarad.

Meg kell említenünk, hogy az alapítványok és az egyesületek szabályozása alapján a vezető tisztségviselőkkel szemben alacsonyabb elvárások támaszthatók, mint egy nonprofit társaság vezető tisztségviselőjével szemben. Mind az alapítványok, mind az egyesületek esetén a tisztviselők gondossági kötelezettségével kapcsolatos felelősségére a Ptk. szerinti általános szabályok az irányadók, azaz az ilyen személyektől általában elvárható gondosság mércéje alkalmazandó. Az elvárható gondosság ezen szintje ellenére a nonprofit társaság nem teljesíti a Gt. szerinti elvárásokat, amelyek a menedzsmentet egy magasabb mérce elé állították. Addig, amíg az általános Ptk. szerinti szabályok az alkalmazandók, a díjazás nélküli tiszteletbeli vezető tisztségviselőktől elvárható mérce még alacsonyabb. Ingyenesen nyújtott szolgáltatások esetén a szolgáltatás nyújtójának nincs akkora felelőssége, mint az ellenértékért szolgáltatást végzőnek.⁸⁸ Ez egy jól ismert probléma a nonprofit szervezetek bőséges irodalmában. Ebből viszont az következik, hogy a nonprofit szervezetek sorában – különösen azok között, amelyek közpénzeket vagy más külső forrásokat használnak föl – a vezető tisztségviselők díjazásának szabályozását és a vezető tisztségviselők felelősségének mértékét – az általános szabályoktól eltérően – rendezni kell. Az ingyenesség ne szolgálhasson alacsonyabb gondossági mércéül, és ez ne veszélyeztesse a nonprofit szervezet céljainak megvalósítását.

E. A bejegyzett közhasznú szervezetekre vonatkozó összeférhetlenségi szabályok

A bejegyzett közhasznú szervezetekre vonatkozó összeférhetlenségi szabályoknak az a célja, hogy az alapvető visszaéléseknek gátat szabjanak.

1. A vezető tisztségviselőre vonatkozó összeférhetlenségi szabályok

A Khtv. 8. §-a világos összeférhetlenségi szabályokat fogalmaz meg a közhasznú szervezet döntéshozatali eljárására vonatkozóan. A szabály szerint nem vehet részt a vezető szerv döntéshozatalában az a személy, amely kapcsán ő, vagy az ő közeli hozzátartozója, vagy élettársa kötelezettségtől, vagy felelősségtől szabadulna, vagy más előnyben részesítene a döntés folytán. A non-profit szervezet által adandó természetbeni juttatás, vagy térítésmentes szolgáltatás igénybe vehető ezen személyek körében akkor, hogyha ezen szolgáltatások bármelyikük számára elérhetőek. Célzott adomány abban az esetben adományozható a bejegyzett közhasznú szervezet tagja részére, amennyiben ez a közhasznú szervezet alapító okiratában le van fektetve (Kht. 8. § 1. (bekezdés)).

⁸⁸ „A nem vezető tisztségviselőknek fizetett bér azt a felelősséget jeleníti meg, amelyet ezek az emberek viselnek.” – mondja JOHN C. SHAW: *The Cadbury Report, Two Years Later*. In HOPT – KANDA – ROE – WYMEERSCH – PRIGGE (eds): *Comparative Corporate Governance*. Oxford, 1998, 30.

További összeférhetlenségi, illetve kizárási szabályokat tartalmaz a törvény a vezető tisztségviselő és az ellenőrzést gyakorló felügyelő szerv és a könyvvizsgáló tekintetében. A vezető tisztségviselőket a Khtv. pontosan definiálja.⁸⁹

A vezető tisztségviselők és hozzátartozóik és a bejegyzett közhasznú szerv alkalmazottai és mindezeknek a hozzátartozói nem lehetnek a felügyelő szerv tagjai, és nem lehetnek könyvvizsgálók sem a közhasznú szervezetnél. A Khtv. kizárja mindezeket a személyeket ezekből a pozíciókból, valamint a 8 § (2) bekezdése alapján a közhasznú szervezet által nyújtandó szolgáltatásokból (Khtv. 8. § (2) bekezdés).

Visszatérve az előzőre, a Khtv. 8. §-a mondja ki, hogy nem lehet a felügyelő szerv elnöke, vagy tagja, illetve könyvvizsgálója az a személy, aki a közhasznú szervezet cél szerinti juttatásában részesül. A törvény kivételként azt a juttatást veszi ki ezen tilalom alól, amelyet bárki megkötés nélkül igénybe vehet a közhasznú szervezettől, továbbá társadalmi szervezet esetében a társadalmi szerv tagjának a tagsági jogviszonyára tekintettel, a létesítő okiratnak megfelelő célszerű juttatásokat. A törvény ezt a tilalmat kiterjeszti a vezető szerv elnökére és tagjaira, valamint a közhasznú szervezettel munkaviszonyban, vagy munkaügyi viszonyal egyenjogú viszonyban álló személyekre és mindezeknek hozzátartozóira is.

2. Kizárási szabályok

Amint említettük már, a Khtv. szerint a közhasznú szervezet alapszabályának a kizárási és összeférhetlenségi szabályokat kell tartalmaznia. A törvény tiltja olyan személynek a közhasznú szervezet vezető tisztségviselővé való választását, aki egy másik közhasznú szervezetnél annak megszűnésekor vezető tisztségviselői posztot töltött be, és ez a szervezet a megszűnését megelőző két éves időszakban legalább egy éven keresztül az adózás rendjéről szóló törvény szerinti köztartozását nem egyenlített ki (Khtv. 9. § (1) bekezdés). Ez a rendkívül szigorú, objektív mércével mért magánjogi büntetés, amely nem vizsgálja a tényleges személyt terhelő felelősséget, hanem pusztán objektív tényállási elemek kapcsán állít fel kizárási szabályt akár egyetlen adónem tekintetében is, az egy évet késlekedő közhasznú szervezet vezető tisztségviselőjét két évre eltiltja hasonló vezető tisztségviselői poszt betöltésétől. A köztartozásokat a Khtv. nem jelöli meg, hanem csak utal az adózás eljárásáról rendelkező másik törvényre, annak alkalmazási körére. A Khtv. 9. § (2) bekezdése vezető tisztségviselői posztra jelölt fél részére valamennyi érintett közhasznú szervezet irányá-

⁸⁹ „[...] vezető tisztségviselő: az alapítvány és a közalapítvány kezelője, illetőleg kezelő szervének (szervezetének) és felügyelő szervének elnöke és tagja, továbbá – ha az alapítvány kezelő szerve (szervezete) elkülönült jogi személy, jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet vagy állami szerv – a kezelő szerv (szervezet) egyszemélyi felelős vezetője vagy ilyen jogkörben eljáró testületének tagja; a társadalmi szervezet ügyintéző és képviselői vagy felügyelő szervének elnöke és tagja; a nonprofit közkereseti társaság és a nonprofit betéti társaság üzletvezetésre jogosult tagja, a közhasznú társaság és a nonprofit korlátozott felelősségű társaság ügyvezetője, a nonprofit részvénytársaság igazgatóságának elnöke és tagja, valamint e társaságok felügyelő bizottságának elnöke és tagja, továbbá a közhasznú szervezetként nyilvántartásba vett szervezettel munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló, a létesítő okirat szerint egyszemélyi felelős vezető feladatot ellátó személy; [...]”

ban tájékoztatási kötelezettséget ír elő a tekintetben, hogy milyen más közhasznú szervnél tölt be ilyen tisztséget.

A közhasznú szervezet a vezető tisztségviselője részére adományt nem juttathat, sőt, a törvény ezt a kört még szélesebben vonja meg akkor, amikor ún. „felelős személy” részére szóló juttatások adását tiltja. A „felelős személy” egy olyan új kategória, amelyet a Khtv. vezetett be, s amely magában foglalja a szervezet létesítő okiratában és belső szabályzataiban vezető tisztségviselőként megjelölt személyeket, továbbá az „egyébként érdemi döntési jogkörrel rendelkező személyt”. A tilalom kiterjed a „felelős személy” törvényi definíciója folytán még két további lehetséges személyi körre, egyrészt a létesítő okirat felhatalmazása, a szervezet legfőbb szervének határozata vagy szerződés alapján a szervezet képviselőjére rendelkezésre jogosult személyre, valamint ugyanilyen jogi alapon a közhasznú szervezet bankszámlája feletti rendelkezésre jogosult személyre is. Ebben a törvényi megfogalmazásban természetesen az „érdemi döntési jogkörrel rendelkező személy” meghatározása tűnik a legproblémásabbnak, amely álláspontunk szerint szervezeti döntési jogkört, tehát valamilyen módon írásban lefektetett döntési pozíciót feltételez. A tilalom kiterjed a fenti személyek hozzátartozóira is.

Szintén tiltja a Khtv. a támogató és önkéntes, valamint ezen személyek hozzátartozói részére szóló juttatást is. Mind a támogató, mind az önkéntes fogalmai nem egyértelműek, hasonló pontos törvényi definíciót nem kaptak.

A vezetők, tehát erre a tisztségre jelölt személy részéről egy kötelező tájékoztatási kötelezettséggel jár együtt.

A Khtv. 14. §-a a gazdálkodás általános szabályai szerint alapvető tételként közli, hogy a közhasznú szervezet a gazdálkodása során elért eredményt nem oszthatja fel, azt a létesítő okiratában meghatározott tevékenységére kell fordítania. Ezen szabályt illetően ugyanaz a paragrafus (4) bekezdése ismét aláhúzza, hogy a közhasznú szervezet a felelős személyt, a támogatót, az önkéntest, valamint a személyek hozzátartozóját cél szerinti juttatásban nem részesítheti. Ezen tilalomból a fentebb ismertetett 8. §-nak megfelelően kivételt képeznek azok a szolgáltatások, amelyeket bárki megkötés nélkül igénybe vehet a közhasznú szervezettől, illetve a társadalmi szervezet esetében mindazok a szolgáltatások, melyeket a tagsági jogosultságok alapján a létesítő okiratnak megfelelően nyújt a szervezet a tag részére.

A fenti összeférhetlenségi szabályokkal kapcsolatosan felmerül az a kérdés, hogy mindezeket miért csak a közhasznúként bejegyzett szervezetekre kell alkalmazni. Álláspontunk szerint a fenti kizárási, összeférhetlenségi szabályok bátorrággal alkalmazandók mindazon non-profit szervezetekre, amelyek közpénzt, közvagyon, illetve nyilvánosan gyűjtött vagyont, vagy harmadik fél által adományozott vagyon gyűjtésével és segítségével végzik a karitatív non-profit jellegű tevékenységüket. Ezeknek a szabályoknak egy része akár be is vonható a jó erkölcs, a tisztesség és jóhiszemű magatartás követelményeibe is. Tehát ilyen kifejezett szabályozás hiányában a közhasznúnak nem minősülő nonprofit szervezet, amely harmadik személytől adományt kap, majd ezt az adományt, vagy annak jelentős részét az adományozó hozzátartozója részére juttatja, álláspontunk szerint még akkor is, ha ez a cél szerinti tevékenységével akár összhangban is van, felveti a jó erkölcsbe való ütközés problémáját és a nonprofit szervezet által nyújtott adományozás semmisségét.

V. A nonprofit szervezetek ellenőrzése

Számos jogi személlyel foglalkozó pragmatikus megközelítés a jogi személyt az emberhez hasonlítja, a jogi személyben az ember működésének leképeződését látja. Erre a legjobb példa a Lord Denning által idézett közismert megfogalmazás: „A company may in many ways be linked to a human body. It has a brain and nerve centre which controls what it does. It also has hands which hold the tools and act in accordance with directions from the centre. Some of people in the company are mere servants and agents who are nothing more than hands and cannot be said to represent the mind and will. Others are directors and managers who represent the directing mind and will of the company and control what it does. The state of mind of these managers is the state of mind of the company and is treated by the law as such.”⁹⁰ Ennek a perszonifikált személynek belső és külső kontrollra van szüksége, a következőkben ezeket vesszük sorra.

A. Belső ellenőrzés

1. Belső szervezet

A magyar alapítványi jogot egy rendkívül egyszerű belső struktúra jellemzi. A kezelő szerv, a menedzsment számos esetben egyetlen egy személyből áll. Az alapítvány szervezetéhez soroljuk – jöllehet ezzel számosan nem értenek egyet –, az alapítót, és az alapító által az alapítói jogokkal felruházott, kijelölt személyt. Az alapítvány szervezetéhez sorolandó továbbá, természetesen ha ilyen létezik, a felügyelő bizottság, vagy a Kht. megfogalmazásában, a felügyelő szerv. A bírói jog nem engedte meg, és érthetetlen módon nem engedi meg az alapítványi szervezet bonyolultabb felépítését, további alapítványi szervek létesítését. Ez különösen érthetetlen tanácsadói funkciót ellátó szervek esetében, illetve további ellenőrzést szolgáló szervezetekkel kapcsolatban. Álláspontunk szerint – az új Polgári Törvénykönyvben foglalt elképzelésnek megfelelően (2:183. § v) alpontja)⁹¹ – az alapító ilyen funkcióval rendelkező szervezet szabadon létesíthet. Az alapító halálakor, vagy ha az alapító jogi személy, jogi személy jogutód nélküli megszűnése esetén, teljesen mindegy, hogy milyen indokból, az alapítói jogok alapvetően az államra szállnak, és a bíróság gyakorolja ezeket, kivéve, ha az alapító ezeket a jogokat időben egy harmadik személyre átruházta (Ptk. 74/C. § (7) bekezdés). A bírók azon nézete jutott kifejezésre a napi jogalkalmazásban, hogy az alapítónak semmiféle joga nincs arra, hogy az alapítvány működésébe beleszóljon, vagy azt érdemben meghatározza.⁹² A jelenlegi magyar bírói felfogás szerint az alapítványt elsősorban az alapító ilyen intervencióival szemben kell megvédeni, az alapítványi struktúrának a vezető tisztségviselőket kell biztosítani elsőként az alapítóval szemben. Ez a rendkívül egyedi, és az alapítványtól idegen felfogás vélhetően a napi

⁹⁰ DENNING: GOWER's *Principles of Modern Company Law*. London, 1992⁵, 194.

⁹¹ Az alapítvány alapító okirata szükség szerint rendelkezik: h) a törvényben nem nevesített alapítványi szervek létesítéséről, eljárási szabályainak meghatározásáról, tagjainak kinevezéséről, visszahívásáról és javadalmazásáról.

⁹² Lásd ehhez: CSEHI ZOLTÁN: *A magánjogi alapítvány fogalma, célja és vagyona*. In *Jogállam*, 1998/1–4, 183–213.; Uő (2006) i. m. 252.

visszaélések miatt, különösen az alapítványokhoz kapcsolódó adójogi visszaélések következtében fejlődött ki a 90-es évek elejétől fogva. Ez a napi bírói gyakorlat aztán esetről esetre megszilárdult. Az egyesületnek és a társadalmi szervezetnek van egy legfelsőbb szerve, a közgyűlés, amely valamennyi tag, vagy a tagok által delegált küldötteknek a gyűlése, hasonló a szerv léte az alapítvány esetében kérdéses.

A közgyűlés az egyesület legfőbb szerve és kizárólagos hatáskörrel rendelkezik bizonyos ügyekben, nevetesen: (i) az alapító okirat elfogadása és módosítása; (ii) az éves költségvetés elfogadása; (iii) az éves pénzügyi jelentés elfogadása; (iv) az egyesület összeolvadásáról, jogutód nélküli megszűnéséről való döntés; (v) valamennyi olyan kérdés, amelyet az egyesület alapító okirata tartalmaz. Figyelemre méltó módon a törvény csak azt teszi kötelezővé, hogy a közgyűlést minden öt évben össze kell hívni, de természetesen az egyesület alapító okirata ennél rövidebb időközöt is megállapíthat a közgyűlés kötelező összehívására. A felügyelőbizottságot vagy a felügyelő szervet csak a közhasznúságról szóló törvény eseteiben kötelező választani, illetve felállítani egyesületek illetve a társadalmi szervezetek esetében.

2007. július 1-jétől a nonprofit társaságok egymásba beolvadhatnak, szétválhatnak, megváltoztathatják a jogi formájukat, például kft-ből részvénytársasággá, vagy akár bt-vé, vagy kkt-vá alakulhatnak át (Gt. 4. § 4. bekezdés.), de nonprofit jellegüket meg kell tartani. A nonprofit társaság belső struktúrája az alapformájától függ, tehát más felépítése kell, hogy legyen a közkereseti társaság, vagy a betéti társaság alapján létesített nonprofit társaságnak, mint a kft., vagy a részvénytársasági formává alakított nonprofit társaságoknak. A nonprofit társaságok új szabályozása kapcsán ezen társaságok szervezeti szabályaira a Gt. rendelkezései alkalmazandók. Sem a Gt., sem a Kht. nem tartalmaz speciális szabályokat a tekintetben, hogy a nonprofit társaság alapvetően gazdálkodási célra létesített jogi forma ezekben az esetekben, azaz nem a tagok vagyoni gazdagodásának céljából jön létre, hanem nonprofit célból.

2. A státuszjogban szabályozott ellenőrzési mechanizmusok

Az alapítványokra vonatkozó szabályok semmiféle ellenőrzési mechanizmust nem adnak az alapítvány működését irányító, kezelő szerv felett. Csak az ügyész erre vonatkozó jogát említi a törvény, amely a Ptk. 74/F. § (1) bekezdésében megfogalmazott, az ügyészt megillető általános felügyeleti jogban testesül meg. Belső ellenőrzési szabályokat nem ismer a Ptk. más jogi személyeknél sem, igaz, ilyen létesítését nem is zárja ki. Alapvetően a gyakorlatban a közhasznú szabályozás alapján alakult ki néhány belső ellenőrzést végző intézmény. Az alapítványokhoz hasonlóan az egyesületekre vonatkozó szabályok szintén rendkívül hézagosan kerültek megfogalmazásra, a magánjogi egyesületnek még a szervezeti felépítése sincs kifejtve a Polgári Törvénykönyvben.

A kereskedelmi társaságok működéséből jól ismert „four-eyes principle” (négy szem elve) szabályát érdekes módon a Polgári Törvénykönyv 29. § (3) bekezdése tartalmazza. A „four-eyes principle”, a napi gyakorlat ismert szabálya lényegében azt jelenti, hogy társaságok esetében a társaság nevében eljáró személyek közül minden esetben legalább ketten kell eljárniuk, ketten írjanak alá – amely azonban nem tévesztendő össze az együttes cégjegyzéssel –, vagyis lényegében egymást ellenőrzik. A Ptk. idézett szabálya még a szocialista időkből maradt ránk, feltehetően hasonló meg-

gondolásból kerülhetett bele a törvény jogi személyre vonatkozó kevés általános szabálya közé. A Ptk. eredeti szabályai érvényesek voltak mind az akkori nonprofit, mind pedig a for-profit, azaz a korábbi állami vállalatokra is. Noha időközben az állami vállalatok lényegében megszűntek, a szabály tovább fennmaradt, viszont számos kérdést vetett fel e szabály alkalmazásának tekintetében. Problémát okozott különösen az, hogy számos jogi személyt lehet és lehetett úgy is létesíteni, hogy kizárólag egy fő volt vezető tisztségviselője, és ez az egy fő egyedüli képviseleti joggal rendelkezett. Ezért mindazokban az esetekben, amikor a kft-nek egy ügyvezetője, vagy az alapítványnak egy kurátora volt, kérdésként merült fel, hogy a Ptk. ezen szabályát, amely legalább két főt követelt meg a banki ügyletekhez, miként lehet érvényesíteni.

A Legfelsőbb Bíróság 2005-ben a 3/2005-ös közigazgatási jogegységi határozatában megerősítette a „four-eyes principle” további érvényességét és hatályosságát az egyesületekre, társadalmi szervezetekre és alapítványokra vonatkozóan. Érdekes módon maga a jogegységnyi határozat lényegében szó szerint megegyezik a Polgári Törvénykönyv erre felhívott rendelkezésével, csak a jogi személy kifejezés helyett a társadalmi szervezet és alapítvány olvasható. Ez az ismétlés lényegében megerősítette azt az örömdetes tény, amely számos esetben feledésbe merült a bírói gyakorlatban, hogy az egyesületek mégsem társadalmi szervezetek, és hogy ezt a két formát a Polgári törvénykönyv egy másik jogi személynek deklarálja azon túlmenően, hogy a Legfelsőbb Bíróságnak ez a döntése. Az LB egy alapvető elvként lefektetett tételt élesztett újjá a kettős aláírási jog és kötelezettség megerősítésével. Mégis, a napi gyakorlatban a kérdés továbbra is problémás abban a tekintetben, ha az alapítók a szóban forgó jogi személy – akár alapítvány, akár egyesület – esetében egyedüli aláírási jogot biztosítanak a vezető tisztségviselőnek, akár az elnöknek, akár a kurátornak. Az alapító okiratban, létesítő okiratban ekként megfogalmazott szabályt a Ptk. 29. § (2) bekezdése annyiban érinti, amennyiben az alapító okirat ezen rendelkezését nem lehet akként értelmezni, hogy az alapítók kötelesek lennének azt kiterjeszteni, és a megfelelő szabályokat hozni, hiszen csak akkor alkalmazandó, ha több képviselője van az adott szervezetnek.

A szervezeteken belüli ellenőrzést szolgáló, valamint a napi ügyvezetést vagy a döntéshozatali eljárást ellenőrző szerv létrehozása a státuszjogban hiányzik, nincs szabályozva. Ebben a körben kivételt jelent az a szabályozás, amit az új Gt. vezetett be, hiszen azzal, hogy 2007. július 1-jétől valamennyi társasági formával létesíthető nonprofit társaság, így az adott társasági formára vonatkozó speciális szabályok – amennyiben előírják felügyelő bizottság létesítését, illetve könyvvizsgáló megbízását –, nonprofit társaságra is alkalmazandóak lesznek. A nonprofit gazdasági társaság ezért egy minta-funkciót is ellát a hatáskörök egyértelmű elválasztására, a vezető tisztségviselők ellenőrzésére vonatkozó mechanizmusok megalkotása és a kötelezettségek és jogok tisztább meghatározása terén, így a nonprofit gazdasági társaság alapíthatóságával követendő mintát jelent majd a többi nonprofit jogi személy részére is.

3. Az ügyvezetés szerve

Az új Gt. előírja, hogy a vezető tisztségviselőket a részvényesek, illetve a tagok nem utasíthatják, ezek független személyek, kizárólag a jogszabályoknak, az alapító okiratnak, társasági szerződésnek, valamint a legfőbb szerv határozatainak vannak aláren-

delve (Gt. 22. § (3) bekezdés). Ez az egyértelmű fogalmazás az új társasági törvényben megfogalmazott kívánalmat és új koncepciót hangsúlyozza ki érdemben, vagyis azt, hogy a vezető tisztségviselők, azaz az ügyvezető szerv, egyértelmű hatáskörrel és egyértelmű jogosítványokkal kell, hogy rendelkezzen a társaság szervezeti struktúrájában.

Az új társasági törvény a vezető tisztségviselők kötelezettségét a következők szerint határozza meg: cégbíróság részére a törvényben előírt bejelentések és társasági változások bejelentése, a társaság képviselet harmadik személyekkel szemben, a munkavállalókkal szemben a munkáltatói jogok gyakorlása (Gt. 26. §, 28. § (1) bekezdés, 29. §).

Fizetéseképtelenség esetén a vezető képviselők kötelezettségeit a társaság hitelezői érdekei szerint kötelesek gyakorolni, mondja ki az új Gt. (30. § (3) bekezdés), ami azt jelenti, hogy a hitelezői érdekek védelme ebben az esetben megelőzi a társaság, valamint a részvényesek érdekeit is. Ennek a szakasznak a jelentőségét nem győzzük hangsúlyozni, hiszen olyan markáns érdekkérdést határoz meg a hitelezők irányába, amely felveti azt, hogy egyáltalán képes-e a vezető tisztségviselő a társaság élén – annak érdekében eljárva – megmaradni. A fizetéseképtelenné vált társaság vagyona elsősorban – ezen időpontot követően – már nem a társaság érdekét, illetőleg a tagjait szolgálja, hanem kizárólag, vagy elsőként a társaság hitelezőinek érdekeit.

A vezető tisztségviselők számát, az ügyvezető testület nagyságát az új Gt. bizonyos esetekben szabályozza, például részvénytársaság esetén azt mondja, hogy minimum három, maximum tizenegy főből kell állnia ennek a testületnek. Sem a Khtv., sem a Ptk., sem az Etv. erre vonatkozó rendelkezéseket nem tartalmaz. Az általános gyakorlat 3–5 tagból álló, vezető tisztségviselőket magába foglaló ügyvezető szervet ismer.

A tagoknak, az ügyvezető szerv tagjainak képzettségére és életkorára vonatkozóan egyik törvény sem fogalmaz meg szabályokat ebben a körben, egyedül a bankjog, a tőkepiaci törvény, valamint a biztosítási törvényben találunk speciális rendelkezéseket.

Egyesületek és társadalmi szervezetek esetében a vezető tisztségviselőket a tagok, illetve a képviselők választják meg. Nincs arra lehetőség, hogy egy külső, harmadik személy lássa el ezt a feladatot. A vezető tisztségviselők alapvetően a saját tagság köréből kerülnek ki és kerülnek megválasztásra a bírói gyakorlat szerint. Sem az egyesületek, sem pedig a társadalmi szervezetek esetében külső tag nem választható az ügyvezetés tagjává. Álláspontunk szerint ezt a bírói gyakorlatot sem a törvény rendelkezései, sem az adott helyzet életszerűségei nem támasztják alá. Amiként a vezető tisztségviselő megválasztása, úgy a tag elbocsátása, felmentése is a legfőbb szerv hatáskörébe tartozik. Ezt a hatáskört a legfőbb szerv nem delegálhatja, nem ruházhatja át még a felügyelő bizottságra sem. Álláspontunk szerint ezt a hatáskört, tehát mind a felügyelő szerv, mind az ügyvezető szerv megválasztását, felmentését vagy elbocsátását az alapító okirat számára lehetővé kell tenni annak érdekében, hogy ezt más társasági szervre, pl. a felügyelő bizottságra átruházhassa.

A nonprofit szervezetek esetében az ügyvezető szerv tagjainak megbízatásáért, feladatuk ellátásáért általában nem jár díjazás. Ilyen szervezetekben jellemzően a közreműködő személyek vezető tisztségviselői feladataikat ingyen látják el. Még abban az esetben sem, ha az alapítvány nagy vagyont kezel, nem merül fel az, hogy az alapítvány ügyvezető szerve, a kuratóriumi tagok tisztességes, és a vagyonkezeléssel felmerülő feladattal arányban álló díjazásra lennének jogosultak. Ez mindenképpen

módosításra szorul. Egyrészt fontosnak tartjuk, hogy az ilyen feladatot ne másodlagos, harmadlagos vagy negyedleges koncentrációval végezzék el a kiválasztott személyek, másrészt felelősségük is csak akkor lehet igazán megalapozott, ha munkájukért tisztességes díjazásban részesülnek.

A nonprofit szervezetek alkalmazottjai az adott szervtől függően vagy fizetésért, vagy pedig mint önkéntesek segítik a nonprofit szervezet munkáját. A nonprofit szervezetek többsége ilyen önkéntesekkel valósítja meg a célját. A Központi Statisztikai Hivatal felmérése és becslése szerint 2000-ben alapítványok esetében 3,5 milliárd forint, közalapítványok esetében pedig 183 millió forint értékben teljesítettek munkát az önkéntesek az alapítvány céljának megvalósítása érdekében. A szabályozás leglényegesebb hátrányait, illetve funkcióit a 8-as pontban elemezzük.

4. Egyéb szervek

A magyar gyakorlatban, amint már említettük, sem az alapítványok, sem az egyesületek esetében nem figyelhető meg, hogy a belső struktúrában új, kiegészítő jellegű szervek jelennének meg. Ez lényegében annak tudható be, hogy az alapítványok, illetve az egyesületek nyilvántartásba vételével megbízott bíróságok rendkívül konzervatív módon értékelik azokat az alapító okiratokat, ahol a tagok, vagy az alapító a törvény rendelkezésein túlmenően új alapítványi, vagy egyesületi szerveket kíván létrehozni. A közismertté vált bírósági jog nem ismer és nem ad olyan szabadságot a tagoknak, illetve az alapítónak, hogy olyan szervezeteket létesíthessenek, amelyeket a törvény, vagy a korábbi gyakorlat nem ismert el. Ez a rendkívül kérdéses és ellentmondásos bírói gyakorlat mindenképpen felülvizsgálatra szorul. Néha előfordul, hogy egy-egy esetben a bíróság elnéző azoknak az alapító okiratoknak az esetében, ahol az alapítvány ügyvezető szervét egy tanácsadó szerv segíti. Álláspontunk szerint mindezen jogi személyiségek esetén a törvény kifejezett tiltásának a hiányában a tagokat és az alapítót feljogosítottak kell tekintenünk abban, hogy az egyesületet, az alapítvány belső szerkezetét szabadon, az alapítványi, vagy egyesületi cél hatékony megvalósítása, és a belső ellenőrzés hatékonysága céljából alakíthassa ki. A kérdés alapvetően összefügg azzal, a magyar jogban régóta felmerült, de tisztességes válasz és megoldás nélkül maradt problémával, hogy a jogi személy belső rendszerének kialakításában mekkora az alapítók, a tagok szabadsága. Tényleg ennyire 'rigid ius cogens'-ként értelmezendő-e a státusz jog, vagy a nem szabályozott viszonyok esetében érvényesülhet a magánjogi szabadság és autonómia, tehát a tagok bátran élhetnek-e ezzel a jogukkal. Ezt a problémát külön kutatási feladatban szükséges kidolgozni.

A vezető tisztségviselők feladatait alapvetően a mára kialakult szokások határozzák meg, ezekhez járulnak az adójogi, számviteli elvekből és szabályokból, és más hasonló jellegű szabályozásból, valamint az alapító okirattól kiolvasható feladatok. A társasági szerződés, az alapító okiratok általában mellőzik az ügyvezetés hatáskörének precíz és pontos körülírását; sokszor magának az ügyvezető szervnek kell saját pontos hatáskörét meghatároznia, mivel ennek egyértelmű kereteit még az új társasági törvény alapján is csak egy „től-ig” jelleggel lehet körülírni.

5. Felügyelő bizottság

Az új Gt. – amiként a régi társasági törvény is – lehetővé teszi, hogy a társasági szerződés, az alapító okirat felügyelő bizottság felállításáról döntsön, rendelkezzen. A fel-

ügyelő bizottság kötelező bizonyos társaságok esetében. Például nyilvános alapítású társaság estében (kivéve ha a részvénytársaság egyszemélyes irányítás alatt működik), illetve zárt részvénytársaság esetében, hogyha legalább 5%-os szavazati joggal rendelkező részvényesek vagy tagok kérik, továbbá, ha a közvagyon kezelése céljából egyéb törvény előírja (lásd például az Áht. 95/A. § (2) bekezdését);⁹³ akkor, ha egyéves átlagban a munkáltatói, a teljes alkalmazott munkavállalói száma a 200-at meghaladja (új Gt. 33. § (2) bekezdés 38. § (1) bekezdés.)

Ezek a rendelkezések kizárólag a nonprofit társaságokra vonatkoznak, egyéb nonprofit szervezetekre viszont nem. A felügyelő bizottság 3–15 tagból áll az alapító tagok döntésétől függően. A felügyelő bizottságnak meg kell állapítania a saját ügyrendjét, valamint saját tagjai közül elnököt kell választania. A felügyelő bizottság tagjait a közgyűlés választja, és ők is mentik fel. A felügyelő bizottság ellenőrzi az ügyvezető testületet. Az ügyvezető testülettől kérdéseket, információkat kér, megnézheti, illetve megvizsgálhatja a társaság könyveit. Köteles megvizsgálni az éves pénzügyi beszámolót és azokat az anyagokat, amelyeket az ügyvezetés a közgyűlés elé terjeszt. A felügyelő bizottságnak az a joga is megvan, hogy a közgyűlést összehívja abban az esetben, ha a cég ügyvezetése megsérti a törvényt, az alapító okiratot, illetve amennyiben működése a társaság, illetve a részvényesek érdekeit veszélyezteti. (Gt. 35. § (4) bekezdés)

Sem a Ptk., sem az Etv. nem nevesíti a felügyelő bizottságot, jöllehet álláspontunk szerint mind az alapítónak, mind pedig az egyesületi tagságnak kell, hogy meglegyen az a joga, hogy egy ilyen ellenőrző szervezet létesíthessen. Az új Polgári Törvénykönyv tervezete előremutató tendenciákat tartalmaz ebben a kérdésben is.

6. Közhasznú szervezetek belső ellenőrzése

A Kht. 10. § (1) bekezdése alapján, ha a közhasznú szervezetek éves bevétele meghaladja az 5 millió forintot, egy belső felügyelő szervet kell létesíteni abban az esetben is, ha ilyen kötelezettség más jogszabálynál fogva nem áll fenn. A belső felügyelő szerv ügyrendjének szabályait maga jogosult meghatározni, érdekes módon ezt még a nyilvántartást végző bíróságnak sem kell megküldeni. Álláspontunk szerint ez egy olyan fontos eljárási rendet kialakító előírást jelent, amelyet a nyilvántartó bíróságnak kellene jóváhagynia.

⁹³ 1992: XXXVIII. törvény 95/A. § (1) Az állami vagy a 87. § (2) bekezdésében említett önkormányzati költségvetési szerv legalább többségi befolyása alatt álló gazdálkodó szervezet működésére vonatkozóan a (2)–(8) bekezdés rendelkezéseit kell alkalmazni. (2) Az (1) bekezdés szerinti gazdálkodó szervezet esetében felügyelő bizottság létrehozása kötelező. A könyvvizsgáló szervezetre, illetve a könyvvizsgáló személyére az ügyvezetés a felügyelő bizottság egyetértésével tesz javaslatot a gazdálkodó szervezet legfőbb szervének. Az állam legalább többségi befolyása alatt álló gazdálkodó szervezet esetében, ha a jegyzett tőke a kettőszázmillió forintot meghaladja, a felügyelő bizottság elnökének személyére az Állami Számvevőszék tesz javaslatot, a gazdálkodó szervezet vezetőjének megkeresése alapján. A javaslatételre lehetőség szerint hatvan napot kell biztosítani. Az Állami Számvevőszék jelölése alapján megválasztott személyt a tulajdonosok által jelölt tagként kell figyelembe venni, és tevékenységére, valamint visszahívására a munkavállalók által jelölt felügyelő bizottsági tagokra vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.

A Kht. szerint a felügyelő szervnek a közhasznú szerv működését, gazdálkodását, pénzügyi tevékenységét és működését kell felügyelni. A felügyelő szerv jogait az előbb említett, Gt-szerinti felügyelő bizottsáéhoz hasonlóan alakították ki, hiszen a vezető tisztségviselőktől jelentéseket, a nonprofit szervezet alkalmazottaitól pedig tájékoztatást kérhet és hozzájuk felvilágosítással fordulhat. A felügyelő szerv megvizsgálhatja, megtekintheti, a szakértővel ellenőriztetheti a közhasznú szervezet könyveit és iratait (Kht. 11. § (1) bekezdés). A közhasznú szervezetet felügyelő szerv tagjainak joga van, hogy a legfelsőbb szerv gyűlésén részt vegyen. Ha az alapító okirat és a társasági szerződés előírja, kötelesek ott megjelenni. A felügyelő szerv köteles értesíteni és összehívni a vezető tisztségviselő szervezetet azokban az esetekben, amikor súlyos szerződésszegés történt, ha a nonprofit szervezet érdekének súlyos megsértése forog fenn, illetve azokban az esetekben, amelyeket a közhasznúságról szóló törvény 11. § (3) bekezdése meghatároz.⁹⁴ Ezekben az esetekben, ha a hatáskörrel rendelkező szerv vagy személy nem hívja össze a legfelsőbb szervet, akkor a felügyelő szerv ezt megteheti. Amennyiben az ügyvezetés nem megfelelően működik, és a szükséges intézkedéseket nem teszi meg a fentiekkel kapcsolatban, a felügyelő szerv értesítheti az állami felügyelő szervet.

7. Az egyes tagok jogai

A magyar nonprofit jogban a nonprofit szervezet tagját – kivételes jelleggel – bizonyos jogok megilletik a nonprofit szervezet kötelezettsége teljesítése körében. Ezeket a jogokat az általános jogi szabályokból vezethetjük le, részletszabályokat nem találunk. Az egyes tagot megillető kereseti formákról, különböző tényállásokban megjeleníthető kereseti jogáról a magyar jog nem rendelkezik. Amiként azt Hans-Rainer Künzle jogösszehasonlító referátumából⁹⁵ megtudtuk, ezek az esetek mind szerződéses, mind társasági jogi alapon, mind pedig deliktuális igények formájában elképzelhetőek, jóllehet a magyar jog körében ezen lehetőségek csak rendkívüli esetekre korlátozódnak.

A magyar bírói gyakorlat szerint a tag és a tagsági viszonyban lévő szervezet között szerződéses illetve szerződésen kívüli károkozás érvényesítése alapvetően kizárt.⁹⁶

⁹⁴ Kht. 11. § (3) A felügyelő szerv köteles az intézkedésre jogosult vezető szervet tájékoztatni és annak összehívását kezdeményezni, ha arról szerez tudomást, hogy

a) a szervezet működése során olyan jogszabálysértés vagy a szervezet érdekeit egyébként súlyosan sértő esemény (mulasztás) történt, amelynek megszüntetése vagy következményeinek elhárítása, illetve enyhítése az intézkedésre jogosult vezető szerv döntését teszi szükségessé;

b) a vezető tisztségviselők felelősségét megalapozó tény merült fel.

(4) Az intézkedésre jogosult vezető szervet a felügyelő szerv indítványára – annak megtételétől számított harminc napon belül – össze kell hívni. E határidő eredménytelen eltelte esetén a vezető szerv összehívására a felügyelő szerv is jogosult.

(5) Ha az arra jogosult szerv a törvényes működés helyreállítása érdekében szükséges intézkedéseket nem teszi meg, a felügyelő szerv köteles haladéktalanul értesíteni a törvényességi felügyeletet ellátó szervet.

⁹⁵ Prof. Dr. HANS RAINER KÜNZLE: *Enforcement by Members and by Third Parties*. címmel, 2006. július 8-án Heidelbergben tartott előadás.

⁹⁶ Talán túlzó lenne ezt általános jelleggel ezt állítani, de a bírói gyakorlat eddig megismerhető állása ezt a tendenciát mutatja.

A tagsági jogviszony megelőzi, illetve kizárja az így érvényesítendő ellenőrzési jogot. Szintén kérdéses, hogy a tagnak van-e bármiféle joga arra, hogy nem a közgyűlésen megszavazva és a közgyűlés határozatain keresztül gyakorolja kontroll jogait, hanem egyedül, közvetlenül a nonprofit szervezet vezető tisztségviselőivel, esetleg ügyvezető szervével, vagy annak tagjával szemben érvényesítsen bizonyos jogokat közvetlenül a bíróságon.

Álláspontom szerint a rendkívül rugalmatlan magyar gyakorlatnak ezen külföldi tapasztalatokra tekintettel újra kell gondolni mindazokat a lehetőségeket, ahol egy biztonságosabb, és a tag számára megfelelőbb perlési jogot biztosító ellenőrzési kontroll alakítható ki. A kutatási témák körébe ezt a kérdéskört is javaslom felvenni, azaz hogy milyen individuális kereshetőségi jogot célszerű adni a nonprofit személy tagjának a nonprofit szerv ügyvezetését ellátó szerv vagy személy vonatkozásában.

Szintén felmerült Künzle előadásában az a lehetőség, hogy az egyes vezető tisztségviselőt megillessse-e az ügyvezetés szervével szembeni, továbbá a szerv többi tagjai ellen irányuló perlési joga. Jóllehet a magyar jogban is a vezető tisztségviselők – amennyiben többen vannak egyetemesen – felelnek az alapítvánnyal vagy az egyesülettel szemben az alapítványnak, illetve az egyesületnek okozott károkért, de nincs perbeli legitimációjuk a nonprofit személy nevében történő ilyen per megindítására. Az egyetemes felelősségből az következik, hogy a valódi szerződés- vagy jogszabályszegő taggal szemben mindazok a tagok, akiknek a magatartása nem járul hozzá ezen felelősség megalapozásához, viszontkeresettel éljenek. Tehát a magyar jogban is el tudjuk képzelni azt az esetet, és nem pusztán a visszkereseti jog körében, amikor az ügyvezetés valamely tagja veszély elhárítása, vagy a nonprofit szervezet érdekeinek megvédése érdekében pert indít a nonprofit szervezet érdekében az ügyvezető szervezet tagjai, vagy akár magával a szervvel szemben, a jövőbeni kárelhárítás érdekében. Álláspontunk szerint nem lehet kérdéses az az esetkör, ha az ügyvezető szervet ilyen per megindítására az alapító okirat kifejezetten felhatalmazza. Ilyen döntéshozatali kört – álláspontom szerint – a magyar jog nem telepít a legfőbb szerv körébe. Az egyesület is perelheti a tagját, és a közgyűlés dönthet arról, hogy ezt a pert lefolytatja, jóllehet a magyar gyakorlatban ezek az esetek már nehezen képzelhetők el.

Arra, hogy a vezető tisztségviselők által alkotott szerv egy tagja a nonprofit szervezet szabályos működésének visszaállítása érdekében perelje a többi tagot, szintén eljárási szabályok alapján nem látok lehetőséget. Ilyen perlési lehetőség mindenképpen indokolt lehet.

Ebben a körben a kutatás számára anyagi jogi és eljárásjogi kérdések újragondolása lehet a kiindulási pont, a perlési jogosultságot, és ekként a perbeli legitimáció kérdéseit akár új szabályok megalkotásával lehetne bővíteni a nonprofit szervezetek belső működésének ellenőrzése érdekében.

8. Speciális szabályok

Korábban említettük, hogy a jelenlegi hatályos szabályaink szerint az alapítónak megvan az a joga, hogy a kezelő szerv tagja kijelölését visszavonja abban az esetben, ha a kezelő szerv tagja az alapítványi cél megvalósítását veszélyezteti (Ptk. 74/C. § (6) bekezdés). Az alapítványi cél, illetve az alapítvány alapító okiratának rendelkezé-

se módosítását viszont nem teheti meg. A kijelölés visszavonásának a jogát az alapító más szervre a hatályos szabályozás alapján nem ruházhatja át, kizárólag az alapító személyesen gyakorolhatja. Az ügyész szintén rendelkezik azzal a joggal, hogy az alapítvány ellen perrel éljen, hogyha az alapító nem gyakorolja ezt a jogát. Jóllehet az alapítónak nincs formális joga arra, hogy a kezelő szerv tagjait utasítsa, a törvény mégis lehetővé teszi, hogy maga az alapítvány pert indítson a kezelő szerv tagjai ellen mindazokért a károkért, amelyeket ezen személyek, vagy ezen szerv tagjai feladataik megvalósítása kapcsán az alapítvány számára okoztak. Általában ilyen perletről még nem volt szó, de az erről való döntésről valószínűleg már az alapítvány új kezelő szerve dönt.

Álláspontom szerint az a modell, amit a jelenlegi magyar szabályozás ad, nevezetesen, hogy az évente egyszer megtartott közgyűlésen áttekintik az ügyvezetés éves működését, elégtelen abból a szempontból, hogy egy hatékony, megfelelő, alapos és életképes ellenőrzés legyen az ügyvezetés fölött. Kétséget fejezem ki a tekintetben is, hogy a közgyűlésnek egy fél napos, vagy egy napos ülése pótolhatja egy folyamatos ellenőrzési mechanizmus hatékonyságát. A közgyűlésnek az évente megtartott gyűlésen számonkérő jellege, amely nagy részben írásbeli anyagok előterjesztésének az elfogadásában áll, nem pótolhatja és nem magyarázhatja meg, nem zárhatja ki egyéb ellenőrzési mechanizmusoknak az érvényesülését.

A jogi szabályozás azt rögzíti, hogy a közgyűlés bármikor visszahívhatja az ügyvezetés tagjait. Ezt a jogot álláspontom szerint nyugodtan át lehet ruházni a felügyelőbizottságra. Hiszen ha az ellenőrzés körében olyan súlyos jogsértés merül fel, amely felveti ilyen jogkövetkezmény alkalmazását, főlegesen egy újabb orgánum összehívásának előkészítése és ott a megfelelő döntési kompetenciák megalkotása.

Az alapítványok, egyesületek és társadalmi szervezetek esetében a magyar jog ismer bizonyos individuális jogokat. Ezeknek a gyakorlata elsősorban a társadalmi szervezetekre vonatkozó szabályozásokban nyert elismerést, és hihetetlen széleskörű gyakorlati bázist a legutóbbi években. A szabályozás lényege az, hogy a társadalmi szervezet, vagy egyesület tagja perlési jogosítvánnyal rendelkezik a legfelsőbb szerv, a jogszabálysértő határozatával szemben. A tag 30 napon belül indíthat a bíróság előtt pert aziránt, hogy a szóban forgó határozat sérti akár a jogszabályokat, akár a nonprofit szervezet alapító okiratában vagy határozatában foglaltakat.

Hasonló szabályozás ismert nonprofit társaságok esetében is, hiszen a gazdasági társaságra vonatkozó jogszabályi anyag között a tagnak a Gt. 45. § (1) bekezdésében ilyen perlési jogot ad. Az új Polgári Törvénykönyv tervezete ezt az egyéni perlési jogot megadja valamennyi jogi személy részére, még ott is, ahol tagsági viszonyról egyáltalán nem beszélhetünk (2:90–2:93. § §).

VI. Nyilvános adománygyűjtés

A nyilvános adománygyűjtés a magyar jogban nincs szabályozva, amely egy angolszász olvasó részére, ahol az erre való szabályozás több évszázados múltra tekint vissza, szinte hihetetlennek tűnik. Egyetlen kiindulási pontot nyújtó rendelkezés a Kht. 12. §-a, amely pusztán annyit mond csak, hogy a közhasznú szervezet nevében történő nyilvános adománygyűjtés nem sértheti a személyiségi jogokat,

és nem lehet visszaélésszerűen gyakorolni. Ugyanezen paragrafus 2. bekezdése előírja, hogy a közhasznú szervezet részére történő nyilvános gyűjtéshez írásbeli meghatalmazás szükséges az ekként eljáró személyek részére. A Khtv. 13. §-a pedig azt írja elő, hogy a nyilvánosan gyűjtött adományokat névszerinti értéken, illetve amennyiben nem áll rendelkezésre, a szokásos piaci értéken kell a könyvekbe bevezetni.

A Khtv. nem határozza meg, hogy mit kell nyilvános gyűjtésnek nevezni. Igazából a nyilvános adománygyűjtést csak a közhasznú szervezetek működésével összefüggésben, az ő működésére tekintettel szabályozza. A nyilvános adománygyűjtés módszerét és körülményeit a magyar törvénykezés nem szabályozza.

A többi jogszabályt is számba véve az eredmény meglehetősen szegényes ebben a kérdésben. Az 1997. évi LVIII. törvény a reklámozásról szintén nem tér ki a nyilvános adománygyűjtésre, mivel ez a törvény kizárólag az üzletszerű reklámozásra koncentrál. A reklámtörvény az üzletszerű reklámozást definiálja, így a nem gazdasági tevékenység kívül esik szabályozási körén.⁹⁷ A reklámtörvény speciális rendelkezéseket tartalmaz a gyógyszerekre, növényekre, gyermekjátékokra és egyéb speciális tárgyakra, de a nyilvános adománygyűjtést nem említi. A 1996. évi LVII-es törvény a tisztességtelen piaci magatartásra vonatkozóan szintén nem tér ki a nyilvános adománygyűjtésre. Az 1996. évi I. törvény a médiáról, rádiózásról és a televíziózásról az adománygyűjtést kizárólag a törvény keretei között, szűken említi.

A közterek kizárólag a helyi önkormányzatok rendelkezései alapján vehetők igénybe. Az önkormányzati felhatalmazással viszont csak kevés esetben élnek az önkormányzatok. Így például Budapest Főváros vonatkozó rendelkezése nem rendelkezik a közcélú adománygyűjtésről, és nem is szabályozza azt. A 2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatásokról, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szintén a reklámozás néhány aspektusát szabályozza csak, az adománygyűjtés nincs benne megemlítve. Az említett törvény valamennyi elektronikus szolgáltatást szabályozni hivatott Magyarországon, illetve mindazokat, amelyeknek Magyarország a célpontjuk. A törvény a következőképpen definiálja az elektronikus reklám fogalmát: valamennyi olyan kommunikáció amely közvetlenül, vagy közvetetten népszerűsíti a társaságot, szervezetet, kereskedelmi, ipari vagy képműipari tevékenységet vagy más szakmát gyakorló személyt. A törvény rendkívül szélesen megfogalmazása ellenére⁹⁸ a közcélú adománygyűjtés szabályozása nem sorolható annak alkalmazása alá.

Az elektronikus szolgáltatásról szóló törvény 14. §-a nyolc bekezdésben rendelkezik az internet és az elektronikus reklámozás szabályairól anélkül, hogy a közcélú

⁹⁷ 1997. évi LVIII. 2. § h) Gazdasági reklám: olyan tájékoztatás, amely termék, szolgáltatás, ingatlan, jog és kötelezettség (a továbbiakban: áru) értékesítését vagy más módon történő igénybevételét és a vállalkozás nevének, megjelölésének, tevékenységének népszerűsítését, továbbá áru vagy árujelző megismertetését mozdítja elő (a továbbiakban: reklám).

⁹⁸ 2001. évi CVIII. 2. § o) Elektronikus hirdetés: információs társadalommal összefüggő szolgáltatás útján tett bármely közlés, amelynek célja, hogy közvetve vagy közvetlenül népszerűsítse a vállalkozást, szervezetet, kereskedelmi, ipari vagy kézműipari tevékenységet folytató vagy szabályozott szakmát gyakorló személyt, annak áruját, szolgáltatását, tevékenységét, továbbá amely társadalmi cél megvalósításához

adománygyűjtésre kitérne. Az elektronikus reklámozás feltételei előírják többek közt, hogy a reklámnak egyértelműen és tisztán utalni kell arra, hogy itt reklámról van szó, és hogy ki a reklámozó. A törvény kiter továbbá az e-mail reklámozásokra is, amely abban az esetben megengedett, hogyha a címzett előzetesen ahhoz hozzájárulását adja.

VII. Gazdasági tevékenység, befektetések és a hitelezők védelme

A. Gazdasági tevékenység

Egyesületek és alapítványok gazdasági tevékenységet, üzleti tevékenységet csak másodlagosan, a főcélnak alávetetten művelhetnek. Az alapítvány abban az esetben folytathat gazdasági tevékenységet, hogyha ez segíti az ő alapvető főcélú tevékenységét (lásd. Ptk. 74/A. § (1) bekezdés 2. mondat). Egyes esetekben nehéz azt eldönteni, hogy mikor beszélhetünk másodlagos célról, alárendelt célról, miként kell ezt a szabályt alkalmazni, értelmezni. A közzétett bírósági esetek alapvetően és szinte kizárólagosan az alapítvány nyilvántartásba való bejegyzésének körében, az alapító okiratból kiolvastva próbálják meg eldönteni azt a kérdést, hogy mi az alapítvány valós célja, és a fenti feltételnek az alapító okirat formálisan megfelel-e. Az alapítvány létesítése burkoltan nem gazdasági tevékenységre irányul? – próbálják a működését még meg sem kezdett alapítvánnyal kapcsolatban megvizsgálni a nyilvántartásba vételt ellenőrző bírák. Ez a megközelítés alapvetően hibás, hiszen az alapításnak az alapításkori pillanata és az azt követő évek, vagy hónapok gyakorlata sok esetben – szinte mindig – eltér egymástól. A közzétett bírósági gyakorlatból az állapítható meg, hogy a bírók rendkívül keményen próbálták meg visszaszorítani azokat az eseteket, ahol felmerült a gazdasági tevékenységek elsődlegessége. Például televíziós rendszer működtetése, részvények adásvétele és kezelése, áruk disztribúciója esetében. A természetgyógyászatot, a könyvkiadást, az újságkiadást szinte mindig gazdasági célnak tekintik, nem pedig közérdekű célnak. Ezek az alapítványok nem nyertek végül bejegyzést. A Khtv. ebben a körben is speciális rendelkezéseket tartalmaz. A közhasznú szervezet kizárólag a közhasznú céljával kapcsolatban, és annak elérése végett folytathat gazdasági tevékenységet, és azzal nem veszélyeztetheti a közhasznú tevékenységet (Khtv. 4. § (1) bekezdés b) pontja). A Khtv. alapvető elve a korábban már említett „non-distribution constrate”, vagyis az, hogy a szervezet gazdasági tevékenység eredményeit nem oszthatja fel a tagjai között. Ezt az alapvető elvet a közhasznú szervezet alapító okiratába, társasági szerződésébe is bele kell foglalni. A Khtv. a továbbiakban előírja, hogy állami támogatást csak írásbeli megállapodás alapján fogadhat el a szervezet, kivéve a normatív támogatásokat, amelyeket

kapcsolódó tájékoztatást tartalmaz. Önmagában nem minősül elektronikus hirdetésnek oa) a vállalkozás, szervezet vagy személy tevékenységéhez közvetlen hozzáférést lehetővé tevő információ közlése, különösen a domain név vagy az elektronikus levelezési cím, ob) a vállalkozás, szervezet vagy személy árujára, szolgáltatására vagy arculatára vonatkozó, a vállalkozástól, szervezettől vagy személytől független közlés, különösen abban az esetben, ha a közlés anyagi ellenszolgáltatás nélkül történik. Az oa) és ob) pontban foglaltak nem érintik a 14. § (2)–(6) és (8) bekezdése szerinti kötelezettségeket;

az éves költségvetési törvény pedig egyértelműen meghatározott. A támogatási szerződésnek tartalmaznia kell a támogatás feltételeit, és ezen támogatás elszámolásának a rendelkezéseit (lásd. Khtv. 14. § (2) bekezdés). Az állami támogatás feltételeit nyilvánosan közzé kell tenni.

A közhasznú szervnek a közhasznúság körében végzett tevékenységét nyilvánosságra kell hozni, és ennek nyilvánosan hozzáférhetővé kell válnia. A közhasznú szervezet vezető tisztségviselői, az ügyvezető szerv, a támogatók, és mindezen személyek hozzátartozói számára nem nyújthat szolgáltatást, kivéve azokat, vagy olyan szolgáltatásokat, amelyek nem minősülnek célzott adománynak, és amelyeket bármelyik személy igénybe vehet.

A közhasznú szervezet gazdálkodására vonatkozóan különlegesen korlátozó rendelkezéseket tartalmaz a törvény a tekintetben, hogy nem bocsáthat ki váltót, illetve csekket, továbbá az, hogy a közhasznú szervezet nem vehet fel kölcsönt abban a mértékben, amely korlátozná, vagy veszélyeztetné az ő közhasznú tevékenységét, nem terhelheti meg az állam részéről neki juttatott követeléseket (Khtv. 16. § 2. bekezdés).

Abban az esetben, ha a közhasznú szervezet a vagyonát be kívánja fektetni, erre vonatkozóan befektetési szabályzatot kell készítenie, amelyet a legfőbb szervnek kell jóváhagynia. (Khtv. 17. §). Ezen szabályozás egyetlen, de nem elhanyagolható gyengeje, hogy a szankciókat a fenti rendelkezések megsértése esetére nem rendezi. Ha példának okáért megsérti a kölcsönfelvétel, vagy a váltókiállítás tilalmait a közhasznú szervezet, akkor az az ügylet semmisségét eredményezi, vagy csak az ilyen kötelezettséget vállaló személy felelősségre vonásának alapjául szolgálhat?

B. Hitelezővédelem

A nonprofit szféra legnagyobb hiányossága a magyar jogrendben a hitelezővédelem teljes hiánya. Egyedül a magánjog általános elvei, bizonyos szabályai hívhatók csak fel segítségül, amely a jelenlegi bonyolultabb körülmények között a szabályozás szempontjából elégtelennek bizonyulnak. Ebben a körben a polgári jog általános szabályai között említendő az 'actio Pauliana' szabálya, vagyis a fedezetelvonó ügylet hatálytalanságát kimondó, római jogi alapú szabálya. Az 'actio Pauliana' szabálya viszont önmagában ellentmondásos egy olyan szervezet esetében, amelynek legfontosabb célja ingyenes adományokat juttatása. A közhasznú szervezet hitelezőinek – tehát mindazok a személyek, akik valamilyen szolgáltatást nyújtottak a közhasznú szervnek ellenérték fejében –, követeléseit háttérbe szoríthatnak, hiszen az ingyenes adományozás a közhasznú szervezet fő tevékenységének számít. A közhasznú szervezet általában ingyenesen kap abból a célból, hogy azt a meghirdetett célokra ingyenesen továbbadja, akár ösztöndíj, vagy más jelegű juttatás, vagy támogatás formájában. A közhasznú szervezet kedvezményezettjeinek szóló adományok kielégítését megelőzhetik-e azok a hitelezői igények, amelyek visszerhesen kerültek teljesítésre? Ez a tényállási kör nyilvánvalóan nem vonható az 'actio Pauliana' általános esetkörébe, hanem külön vizsgálandó, és dogmatikai elemzésnek kell a megoldás kulcsát fednie. Ráadásul a közhasznú szervezetek nagy része kívül esik az üzleti szférára vonatkozó fizetéképtelenségi szabályozáson is.

A törvényalkotásnak ez a rendkívül súlyos hiányossága már hosszú évek óta jellemzi a magyar jogrendszert, ezt minél előbb pótolni kell. Álláspontom szerint mindazok a hitelezők, akik a nonprofit vagy közhasznú szervezetekre vonatkozó hitelezői védelmi szabályok hiánya folytán súlyos károkat szenvednek, kizárólag és egyedül a Magyar Állammal szemben érvényesíthetik igényüket, hiszen az állam ezen mulasztása immáron évtizedek óta ismert.

Utalnunk kell még arra, hogy a Khtv. egy speciális hitelezői védelmi szabályt nevesít, de annak megfogalmazása sem egyértelmű. Abban az esetben, ha a közhasznú szervezet valamilyen ok folytán elveszti a közhasznúsági státusát, akkor ezzel egyidejűleg a szervezetnek valamennyi köztartozását azonnali hatállyal rendezni kell (Khtv. 20. §).

Az új Gt. 2007. július 1-jétől érvényes szabályozása folytán a nonprofit gazdasági társaságként megalakuló szervezetek viszont a csőd- és felszámolási törvény hatálya alatt álnak, így a hitelezővédelem részben biztosítottak tűnik.

Melléklet

Khtv. 26. § E törvény alkalmazásában

c) közhasznú tevékenység: a társadalom és az egyén közös érdekeinek kielégítésére irányuló következő – a szervezet létesítő okiratában szereplő – cél szerinti tevékenységek:

1. egészségmegőrzés, betegségmegelőzés, gyógyító-, egészségügyi rehabilitációs tevékenység,
2. szociális tevékenység, családsegítés, időskorúak gondozása,
3. tudományos tevékenység, kutatás,
4. nevelés és oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés,
5. kulturális tevékenység,
6. kulturális örökség megóvása,
7. műemlékvédelem,
8. természetvédelem, állatvédelem,
9. környezetvédelem,
10. gyermek- és ifjúságvédelem, gyermek- és ifjúsági érdekképviselés,
11. hátrányos helyzetű csoportok társadalmi esélyegyenlőségének elősegítése,
12. emberi és állampolgári jogok védelme,
13. a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel, valamint a határon túli magyarsággal kapcsolatos tevékenység,
14. sport, a munkaviszonyban és a polgári jogi viszony keretében megbízás alapján folytatott sporttevékenység kivételével,
15. közrend és közlekedésbiztonság védelme, önkéntes tűzoltás, mentés, katasztrófa-elhárítás,
16. fogyasztóvédelem,
17. rehabilitációs foglalkoztatás,
18. munkaerőpiacon hátrányos helyzetű rétegek képzésének, foglalkoztatásának elősegítése – ideértve a munkaerő-kölcsönzést is – és a kapcsolódó szolgáltatások,

19. euroatlanti integráció elősegítése,
20. közhasznú szervezetek számára biztosított – csak közhasznú szervezetek által igénybe vehető – szolgáltatások,
21. ár- és belvízvédelem ellátásához kapcsolódó tevékenység,
22. a közforgalom számára megnyitott út, híd, alagút fejlesztéséhez, fenntartásához és üzemeltetéséhez kapcsolódó tevékenység,
23. bűnmegelőzés és az áldozatvédelem;

